

Управління освіти виконавчого комітету
Старокостянтинівської міської ради
Хмельницької області

**Реалізація особистісно-зорієнтованої парадигми
освіти засобами осмислювально –
концентрованого навчання та використання
ППЗ під час вивчення історії**

вчителя історії та правознавства
Старокостянтинівської гімназії
Старокостянтинівської міської ради
Хмельницької області
Федулової Наталії Петрівни

Посібник підготувала вчитель історії та правознавства Старокостянтинівської гімназії Старокостянтинівської міської ради Хмельницької області **Федулова Наталія Петрівна**

Рецензенти:

Прадун В.М. методист міського методичного кабінету управління освіти виконавчого комітету Старокостянтинівської міської ради Хмельницької області, вчитель-методист.

Яцюк А.М., заступник директора з навчально-виховної роботи Старокостянтинівської гімназії Старокостянтинівської міської ради Хмельницької області, вчитель-методист

Передмова

Навчальний предмет – історія – переживає сьогодні один з найцікавіших етапів у своєму розвитку, бо формується концепція історичної освіти в Україні. Метою національної програми “Освіта” (“Україна ХХІ ст.”) є виведення освіти на рівень розвинутих країн світу, що можливо лише за умов відходу від авторитарної педагогіки і впровадження сучасних педагогічних технологій.

Завдання школи – надання можливості розвитку, саморозвитку особистості, сприяння пошуку власної індивідуальності, самореалізації.

Саме на це націлюють вивчення історії в школі останні нормативні документи. “Державний стандарт базової повної середньої освіти” освітньої галузі “Суспільнознавство” передбачає формування вже в основній школі вміння знаходити інформацію, аналізувати, систематизувати, інтерпретувати та оцінювати її, характеризувати явища і процеси суспільного життя, встановлювати зв’язок між подіями та явищами, формулювати, висловлювати та доводити власну думку, робити висновки.

Навчання історії як навчального предмета також має спиратися на досвід учнів, знання, почерпнуті з життя суспільства. “Якщо її брати просто як історію, - пише Дж.Дьюї, американський педагог, психолог та філософ, - то тоді вона відкидається в далеке минуле, стає мертвою та нерухомою; вона набуває певного значення, коли її розглядають як образ соціального життя людини й розвитку людства. Однак я вважаю, що її в такому розумінні не можна вивчати, якщо одночасно не вводити дитину безпосередньо в соціальне життя”. На перший план в навчанні висувається вироблення в учнів певних навичок наукового сприйняття історії, а саме:

- розвивати вміння розуміння того, як минуле раніше було представлено й інтерпретовано;
- збирати й аналізувати матеріали, що надходять з різних джерел, критично використовувати ці матеріали в кожному історичному контексті;

- вибирати поміж різними версіями або тлумаченнями минулого кілька точок зору й давати їм оцінку;
- відрізнити факт від вимислу, викривати упередженість, необ'єктивність, шаблонність;
- робити незалежні та виважені оцінки й досягати справедливих й збалансованих рішень на підставі аналізу доступних фактів та вивчення широкого кола можливостей.

Формування сучасної концепції історичної освіти, перехід на гуманістичну парадигму, в основі якої лежать принципи диференціації, гуманізації та гуманітаризації, діяльнісного підходу, стимулювало пошук активних форм і методів навчання, які спонукають учнів до активізації дій, сприяють розвитку їхніх комунікативних навичок.

Годі й казати, що наше сьогоднішнє – це час динамічного розвитку інформаційних технологій, стрімкого збільшення кількості каналів отримання інформації. Деякі методи викладання відживають свій вік, вилучаються з обігу.

Як зробити так, щоб кожен учень активно працював на уроці, і то не під тиском учителя, а за власним бажанням? Як домогтися того, щоб учні були не пасивними учасниками, а співавторами уроку? Як виховати громадянську позицію в учнівській молоді?

З 1998 року в Старокостянтинівській гімназії відповідно парадигмі особистісно-орієнтованого навчання впроваджується технологія осмислено-концентраційного навчання (суть див. додаток), яка якнайповніше дає можливість реалізувати цю проблему.

Про роль інформаційних технологій і необхідність їх застосування в сучасному суспільстві й у педагогіці зокрема говорять всі періодичні видання та засоби мас-медіа. Їх широке використання в різних сферах діяльності людства диктує доцільність ознайомлення з ними від ранніх етапів навчання і пізнання дитини. Система освіти і наука є об'єктами процесу інформатизації суспільства. Інформатизація освіти в силу специфіки самого процесу

передавання знань вимагає ретельного відпрацювання технологій і можливості їх широкого тиражування.

Мета освітніх інформаційних технологій сьогодні – реалізувати такі завдання: підтримка і розвиток системності мислення школярів; підтримка всіх видів пізнавальної діяльності людини в здобуванні знань, розвитку і закріпленні навичок і умінь; реалізація принципу індивідуалізації навчального процесу при збереженні його цілісності.

У процесі навчання важлива не інформаційна технологія сама по собі, а те, наскільки її використання реалізує досягнення освітніх цілей. Тому недостатньо лишень опанувати ту чи іншу інформаційну технологію. Необхідно виділити і щонайефективніше використовувати ті її особливості і можливості, що можуть якоюсь мірою забезпечити рішення згаданих вище завдань. Власне кажучи, нині освіта стоїть перед важливим завданням: навчитися правильно, оптимально і нешкідливо застосовувати комп'ютер.

За своїми функціональними можливостями комп'ютер уже сьогодні може стати практично ідеальним засобом навчання і підвищення пізнавальної активності школярів на уроках будь-якого циклу.

Технологія взаємодії, поєднання діяльності вчителя, учнів і комп'ютера на уроках з історії різних типів може мати такий вигляд.

Почнемо з уроку засвоєння нових знань, який може мати таку структуру:

1. Актуалізація і корекція опорних знань учнів перевіряється за допомогою комп'ютера (5 – 7 хв.)
2. Засвоєння учнями нового матеріалу: група учнів із високим рівнем підготовки вивчає матеріал за допомогою комп'ютера, інші слухають пояснення вчителя чи працюють за підручником (10 хв.)
3. Систематизація знань: учні з високим рівнем підготовки виконують самостійно завдання за підручником; слабші учні працюють з

учителем; третя група перевіряє рівень засвоєння матеріалу за допомогою комп'ютера (15 хв.)

4. Підсумок уроку і домашнє завдання.

Комбінований урок може також проводитися за допомогою комп'ютера на будь-якому етапі. Загальна схема його така:

1. Учні оголошують тему, яка буде розглядатися на уроці. Після цього частина учнів працює за комп'ютером над завданнями попередньої теми, а з рештою учнів працює вчитель (фронтальна бесіда, самостійна робота, диктант, перфокарти тощо).
2. Пояснення нового матеріалу. Сильні учні можуть вивчати новий матеріал самостійно за комп'ютером, а решті учнів допомагає вчитель.
3. Вчитель і учні переходять до закріплення вивченого. Група учнів працює за комп'ютером, з рештою класу працює вчитель. Учні, що працюють за комп'ютерами, виконують завдання, складені за новим, щойно вивченим матеріалом. Наприкінці уроку вчитель підводить підсумки, визначає домашнє завдання.

Урок узагальнення і систематизації знань може мати такий вигляд:

- Узагальнення і систематизація знань. (25 – 30 хв.) Клас ділиться на групи:
 - а) перша працює за комп'ютером (5 – 7 хв.).
 - б) друга – з картками (5 – 7 хв.). Виконується завдання творчого характеру на розвиток логічного мислення. Після виконання завдань учні міняються місцями.
 - в) третя група учнів працює з учителем, виконуючи завдання творчого характеру.

Учитель ставить проблемні запитання, підводить підсумки роботи учнів, виставляє оцінки, мотивуючи кожну (5 хв.). Крім цього, дає домашнє завдання і пояснює його (5 – 7 хв.).

Як варіант для сильнішого класу на уроці узагальнення й систематизації знань на одному з етапів уроку пропонується в ході ділової рольової гри розв'язати завдання, яке виникає з практичної ситуації або з відомої учням ситуації. Деякий час учні розв'язують завдання, працюючи з комп'ютером у групах. Після цього керівники відповідних груп захищають свої проекти і перевіряють правильність виконання завдання, застосовуючи комп'ютер.

Таким чином, під час уроку відбувається не тільки узагальнення та повторення вивченого матеріалу, а й формується вміння учнів встановлювати внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки і застосовувати інтегровані знання на практиці.

Скільки педагогів, стільки й шляхів, якими вони йдуть. Важко визначити, чий метод кращий, яким шляхом варто йти більшості. Головне, щоб він вів до логічного завершення професійних та творчих пошуків – задоволення від власної праці та її результатів. А це буде можливо, тоді коли вчитель і учень крокуватимуть нога в ногу дорогою співтворчості, радіючи від спілкування один з одним. І тоді головна мета освіти буде досягнута.

ДОДАТОК

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ПРОВЕДЕННЯ 1 ЕТАПУ НАВЧАЛЬНОГО БЛОКУ ОКН**
ЛЕКЦІЯ – 1 етап блоку за ОКН (25 хв.)

МЕТА ЛЕКЦІЇ

- подати стисло виклад матеріалу, теми уроку;
- забезпечити мотивацію навчально-пізнавальної діяльності під час навчання;
- створити психологічний настрій на засвоєння нового матеріалу.

СТРУКТУРА ЛЕКЦІЇ

1. Організаційний момент
2. Тема заняття, мотивація вивчення матеріалу
3. Актуалізація опорних знань
4. Мета й завдання лекції
5. Виклад матеріалу
6. Висновки, виділення головного
7. З'ясування незрозумілого та здатність учнями викласти знання, набуті самостійно.

ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО 1 ЕТАПУ ЗА ОКН

- відбір матеріалу з визначенням найважливішого, складного, основних понять, що стануть ключем до роботи під час самозанурення;
- чітке визначення завдань, форм роботи, шляхів їх реалізації у технологічній картці блоку.

ОСНОВНІ ФОРМИ ПОДАЧІ ЛЕКЦІЇ: проблемна; лекція з використанням випереджаючих творчих завдань учнів; з елементами бесіди, лекція-діалог; рольова; оглядова; узагальнююча.

ЗАВДАННЯ ЛЕКЦІЇ

1. Формування прогностичних умінь.
2. Формування вміння виділяти конструкцію лекції.

3. Формування вміння поєднувати слухання лекції з її записом.

ВИДИ ЗАВДАНЬ:

- скласти тези лекції;
- скласти опорну схему;
- скласти структурно-логічну схему;
- скласти алгоритм (побудови, дослідження);
- вирішити проблемне питання;
- виділити головне;
- скласти стислий конспект;
- розділити ролі, визначити значимість кожної.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ II ЕТАПУ БЛОКУ ЗА ОКН – САМОЗАНУРЕННЯ

Самозанурення – II етап блоку за ОКН, на який відводиться 20 хвилин.

МЕТА САМОЗАНУРЕННЯ:

Перша – повторення й більш глибоке осмислення здобутих учнями знань, розширення й поглиблення певних питань теми;

Друга – формування в учнів умінь і навичок самостійної навчальної діяльності.

ГОЛОВНИМИ ЗАВДАННЯМИ Є:

- самостійно поглибити й розширити знання з теми блоку, а якщо окреме питання не було розглянуте на лекції – то вивчити його;
- формувати навички планування власної навчальної діяльності;
- працювати з додатковою літературою;
- виробити потребу в само здобутті знань;
- сформувати навички й вміння нести спостереження, дослідження, робити узагальнення, аналіз;
- створити умови для саморозвитку, для самореалізації.

СТРУКТУРА II ЕТАПУ:

1. Організаційний момент.
2. Мета, мотивація.
3. Постановка або вибір завдання.
4. Виконання завдань (самостійно, під керівництвом учителя).
5. Висвітлення напрацьованого матеріалу.
6. Висновки, підсумок.
7. Вияснення незрозумілого.

ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО II ЕТАПУ БЛОКУ ЗА ОКН.

Ефективність даного етапу залежить від уміння вчителя:

- Раціонально спланувати роботу;
- Відібрати змістовні завдання для учнів;
- Продумати форму роботи, види завдань;
- Навчити учнів представляти напрацьований ними матеріал і зробити

так, щоб цей матеріал став надбанням кожного учня класу (не тільки того, хто працював індивідуально чи групою).

Саме тут використовуються інтерактивні методи навчання, які закладені на взаємодії учасників у процесі спілкування. Учні пізнають на своєму досвіді різницю понять “слухати і вчити”, “знати й розуміти”, “говорити і бути зрозумілими”. Вони освоюють культуру дискусії, вчать відстоювати свою позицію, обґрунтовувати свою думку, поважають і цінують працю та ідеї іншого.

Найсуттєвіша ланка процесу навчання – творча діяльність, якій сприяє розвиток творчого мислення. Тому перевага надається методам, які забезпечують формування інтелектуальних вмінь: аналізу, синтезу, порівнянню, встановленню причинно-наслідкових зв'язків, вмінню виділяти головне тощо.

ФОРМИ РОБОТИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПРИ САМОЗАНУРЕННІ:

- індивідуальна;
- парна;
- групова;
- колективна.

ВИДИ РОБОТИ:

- дослідження;
- самостійне опрацювання проблемних питань за рекомендованою літературою;
- складання тез опрацьованого питання, повідомлення;
- складання схем, заповнення таблиць;
- співставлення, виділення головного;
- узагальнення й систематизація вивченого.

Під час само занурення потрібно здійснювати особистісно-зорієнтований підхід через рівневі завдання: репродуктивного, конструктивного та творчого характеру.

Особливу увагу звертати на завдання для обдарованих і здібних учнів. Використовувати різноманітні літературні джерела.

На цьому етапі вчитель спрямовує пізнавальну діяльність, застосовуючи **методичні прийоми:**

1. Дослідницький. Учні мають змогу на основі аналізу літературних даних самостійно вирішити пізнавальну задачу, зробити висновок.

2. Семантизації, в основі якого лежить розкриття смислового значення слова, терміну.

3. Евристичний. Учням дається важке запитання, але не проблемне, тобто вони мають достатньо знань для відповіді (із лекції), а використовуючи проміжні запитання, вчитель підводить до відповіді на головне.

4. Моделювання.

5. “Відкритого питання”. Він ефективно розвиває творчий потенціал учнів, вони шукають відповіді на запитання, на яке вчитель також не знайшов відповіді.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ НА ЕТАПІ САМОЗАНУРЕННЯ

На початку само занурення після організаційного моменту, проголошується мета даного етапу. Учні використовують технологічну картку, знайомляться із завданням, що пропонує учням на вибір учитель. Завдання підбираються різного рівня складності, враховуються здібності учнів даного (конкретного) класу. Саме в цій картці підібрані завдання II та III рівня. Використовується також різна література.

Підбираючи завдання, слід звертати увагу на обсяг та складність матеріалу, враховувати індивідуальні психофізіологічні особливості учнів на швидкість роботи дітей з різними типами темпераменту. Лідер групи допомагає у визначенні ролі кожного, хто працюватиме над питанням.

Етап самозанурення ділять на два підетапи (по 10 хвилин на кожний)

- На 1 підетап учні самостійно опрацьовують навчальний матеріал. Роль вчителя – надання допомоги окремим учням або групі в цілому.
- На 2 підетапі учні висвітлюють напрацьований ними матеріал. Девіз і мета даного підетапу: “Опрацював сам – навчи іншого”.

(Психологи з’ясували, що взаємне навчання забезпечує рівень засвоєння знань до 90%)

Суттєвим моментом є зміна форм діяльності, спонукати учнів. Роль вчителя – використовуючи різні прийоми активізації навчальної діяльності, спонукати учнів до активного слухання. Застосовуючи прийом схематизації, учні на дошці креслять таблицю і заповнюють її. Усе проходить дуже швидко, слів небагато, адже учні вибирають найголовніше. Учні, які працювали над питаннями третього рівня, творчо підходять до висвітлення своїх напрацювань. Тут може з’явитись малюнок, можуть змоделювати або розіграти ситуацію.

Етап само занурення сприяє не лише розвитку особистості учня, але й вдосконаленню майстерності учня та вдосконаленню майстерності вчителя.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ІІІ ЕТАПУ БЛОКУ ЗА ОКН – ПРАКТИЧНОГО

Практичний – ІІІ етап уроку за ОКН, на який відводиться 25 хвилин.

МЕТА ЕТАПУ:

- закріпити знання одержані під час лекції само занурення;
- сформувати практичні вміння, навички застосування набутих знань;
- забезпечити навички практичного ставлення до інформації, одержаної під час попередніх етапів блоку;
- навчити творчо застосовувати знання, прогнозувати результат.

Отже, дидактична СТРУКТУРА ІІІ ЕТАПУ ВКЛЮЧАЄ:

1. Організаційний момент.
2. Мету й мотивацію.
3. Практичне застосування знань, вироблення вмінь і навичок:
 - а) колективна робота;
 - б) колективно-індивідуальна;
 - в) індивідуальна робота.
4. Самостійне виконання завдань чи під керівництвом учителя.
5. Оцінка одержаних результатів та з'ясування незрозумілого.
6. Підсумок.
7. Висновок.

ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ІІІ ЕТАПУ БЛОКУ ЗА ОКН

Учитель повинен побудувати роботу в залежності від психофізіологічних особливостей учнів так, щоб кожний учень засвоїв матеріал відповідно до рівня наукованості, але не нижче програмових вимог. Тому організацію навчання на даному етапі слід підпорядковувати особистісно-зорієнтованому навчанню.

ФОРМИ, ЗМІСТ РОБОТИ НА ДАНОМУ ЕТАПІ

На уроці відпрацювання практичних навичок можна здійснювати шляхом колективної роботи, а саме:

1. Один учень біля дошки розв'язує завдання з повним поясненням.
2. Учні під керівництвом учителя розбирають розв'язання завдання усно.

А потім реалізують ідею письмово.

3. Коментування розв'язання завдання учнями з місця.

Відпрацювавши навички, педагог робить перехід до колективно-індивідуальної або індивідуальної роботи. Перехід до роботи на конструктивний чи творчий рівень навчання учня здійснюють самостійно.

Конструктивний рівень навчання – рівень, на якому учні розв'язують завдання, які вимагають глибокої теоретичної підготовки а сформованих практичних вмінь і навичок. На конструктивному рівні учні розв'язують завдання за інструктивною карткою, алгоритмом (закритим чи відкритим), карткою з самоперевірки.

На творчому рівні учні виконують завдання дослідницько-пошукового характеру, пов'язані з даною темою, завдання з підвищеною складності, творчі завдання.

Велика увага приділяється самостійній роботі. Педагог контролює правильність виконання запропонованих завдань. Учнім слід пропонувати

завдання на вибір чи рівневі завдання, практикувати навчання “учень навчає учнів”. Дається завдання учневі, яке він розв’язує самостійно або під контролем учителя, а потім цей же учень захищає своє розв’язання, навчаючи решту учнів, розв’язуючи його на дошці.

На практичному етапі повинні бути винесені всі незрозумілі питання. Тому в кожному класі працює учнівський консульт- пункт із 2-3 здібних учнів.

ПІДСУМОК ЕТАПУ

1. Виділення головного з теми;
2. Вияснення незрозумілих питань;
3. Оцінювання роботи учнів.

Після практичного етапу в учнів не повинно залишитись незрозумілих питань тому, що наступний етап – контроль, де кожен повинен показати результативність засвоєння матеріалу.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ІУ ЕТАПУ УРОКУ ЗА ОКН – КОНТРОЛЮ.

Контроль знань – ІУ етап уроку за ОКН, на який відводиться 20 хвилин.

МЕТА КОНТРОЛЮ:

- перевірка, виявлення теоретичних знань, практичних вмінь та навичок;
- оцінювання або вимірювання знань, вмінь і навичок, тобто їх якісна і кількісна оцінка;
- облік фінансування результатів;
- для учнів контроль повинен дати можливість перевірити свої знання, вміння та навички, виявити прогалини і дати можливість отримати кваліфіковану допомогу.

СТРУКТУРА ЕТАПУ КОНТРОЛЮ:

1. Організаційний момент.
2. Мета. Мотивація.
3. Постановка і вибір завдань.
4. Самостійна робота.
5. перевірка. Оцінювання.
6. Аналіз результатів.
7. Підсумок.

ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ІУ ЕТАПУ БЛОКУ ЗА ОКН – КОНТРОЛЮ.

1. Об'єктивність перевірки й оцінювання.
2. Індивідуальний характер контролю.
3. Однаковість вимог.
4. Гласність.
5. Етичне ставлення до учнів.
6. Різноманітність форм контролю, їх оптимальність.
7. Використання одночасно усної, письмової та графічної мови забезпечує ефективніше структурування навчального матеріалу, ніж лише усне мовлення.
8. Структурування матеріалу та його актуалізація.
9. Використання ТЗН, комп'ютерної системи контролю.

ВИДИ КОНТРОЛЮ:

- самоконтроль;
- взаємоконтроль;
- груповий контроль.

При вивченні складного матеріалу або такого, що містить багато інформації, статистичних даних, краще застосовувати самоконтроль із наступним аналізом помилок. Пропонуються такі шляхи ліквідації прогалин у знаннях:

1. Самостійне доопрацювання теми з наступною перевіркою знань бригадиром.

2. Допомога членів бригади з наступною перевіркою знань.

3. Робота з вчителем.

Самоконтроль краще здійснювати у формі письмової роботи, роботи з тестами, графічного диктанту.

Взаємоконтроль може бути як письмовим, так і усним. Таким чином можна перевірити засвоєння учнями понять, правил, знання типових планів.

При груповому контролі кожен учень звітує перед усією групою. При такій формі контролю здійснюється не тільки контроль і оцінювання знань, але і багаторазове повторення матеріалу, що сприяє кращому його засвоєнню. Крім цих видів контролю практикують бригадний контроль знань. Таким чином перевіряються письмові роботи, що виконуються в зошитах на друкованій основі. Учитель перевіряє роботу бригадира, а бригадир (за зразком) перевіряє роботи інших членів бригади. Етап контролю дуже обмежений у часі, тому важливо підібрати оптимальні форми контролю.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ:

1. Тест – це система завдань специфічної форми, визначеного змісту, зростаючих труднощів, які дозволяють якісно оцінити структуру та визначити рівень знань, вмінь та навичок.

2. Диктант.

3. Самостійна робота за вибором рівня складності.

4. Складання схем, картосхем.

5. Мозкова атака.

6. Асоціативні малюнки.

7. Комп'ютерний контроль знань.

Дуже часто на етапі контролю використовують “Робочий зошит учня на друкованій основі”.

Підбираючи форми контролю знань, вмінь та навичок, необхідно враховувати і те, що під час контролю може виникати напруження, хвилювання деяких учнів. Щоб зняти напруження чи страх перед контролем, можна застосувати нестандартні форми контролю.

Пам'ятайте, що контроль може бути корисним і цікавим.

І ще один дуже важливий момент. У роботі, “орієнтованій на людей”, є тільки один ключ до успіху – довіра.

Щоб успішно стимулювати розвиток учнів під час контролю необхідно:

- а) щоб учень зрозумів, що від нього вимагають;
- б) не ставив під сумнів необхідність тих чи інших завдань;
- в) був упевненим, що бажана оцінка залежить лише від нього самого та від його старанності й працьовитості.

ПОРАДИ ПСИХОЛОГА

ДО ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЇ (І ЕТАП)

Добираючи форми та методи подання матеріалу врахуйте:

- теми роботи дітей з різними типами темпераменту;
- неоднаковий рівень активності зору, слуху, кінетичної системи у дітей з різними ведучими аналізаторами при сприйнятті, запобігайте виникненню бар'єрів у сприйнятті навчального матеріалу дітьми, що мають інші ведучі аналізатори, системи;
- працюйте на ефективність, обсяг, довготривалість роботи пам'яті;
- вчіть дітей конспектувати в ході лекції – це допоможе запам'ятовуванню, задіє різні аналізатори, системи: тему рекомендується записувати кожного разу одним кольором, пункти плану – іншим при їх

переліку (та й у ході лекцій); схеми, таблиці, терміни. Доцільно залишати широкі поля для власних нотаток.

Допомагає також система виділення означень, найважливішого, прикладів;

- блочне викладання матеріалу базується на здатності пам'яті ефективно запам'ятовувати 7 – 2 одиниці інформації. За цим принципом доцільно блокувати матеріал (7 речень у тезі, 7 тез у параграфі, 7 параграфів у темі). Звичайно, у кожному випадку слід виходити з конкретних особливостей матеріалу – його обсягу, складності, логічної зв'язності.

ДО ПРОВЕДЕННЯ САМОЗАНУРЕННЯ (II ЕТАП)

1. Чітко формулюйте мету цього етапу уроку – діти повинні знати та уявляти результати своєї праці на даному етапі.

2. Контролюйте обсяг та складність матеріалу, відповідно до поставленої цілі.

3. Задіюйте мислительські операції: аналіз, синтез, абстрагування, класифікація і т.д. Це покращує засвоєння матеріалу.

4. Вчіть дітей правильно узагальнювати матеріал.

5. На даному етапі потрібно забезпечити повторення, що вивчається на 1 етапі, - ця робота на довготривалу пам'ять.

6. Враховуйте індивідуальні психологічні особливості дітей:

- швидкість роботи дітей з різними типами темпераменту;
- вплив на різні аналізаторні системи дітей (в залежності від ведучого аналізатора при сприйнятті).

ДО ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ (III ЕТАП)

1. На цьому етапі необхідно забезпечувати повторення матеріалу попередніх етапів у відповідній формі.

2. Враховуйте індивідуальні психологічні особливості дітей:

- теми роботи дітей з різними типами темпераменту;

- вплив на ведучу аналізаторну систему при сприйнятті.

3. Працюйте на ефективність, обсяг, довго тривалість роботи, пам'яті: вчіть дітей конспектувати в ході лекції (див. 1 етап).

4. Задіюйте в ході практичної роботи особистісні сильні сторони дітей (контактність, авторські здібності та інше).

5. Стимулюйте прояви дитячої творчості, нестандартність у реалізації завдань.

ДО ЕТАПУ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ (ІУ ЕТАП)

1. Запобігайте виникненню бар'єрів у спілкуванні з дитиною на цьому етапі:

- враховуйте тип темпераменту дитини;
- особливості особистого розвитку (комплекси, упередження, дефекти мовлення, вади зовнішності і т. д.);
- наявність ведучого аналізатора при сприйнятті;
- статус у між особистісних стосунках у колективі.

2. Стимулюйте дитячу творчість при контролі знань.

3. Забезпечуйте можливість вибору рівневих знань дітьми.

4. Сприяйте мовному розвитку дітей, адже мова у деякій мірі є відображенням рівня психічного розвитку.

Серед педагогічних проблем, які вимагають розв'язання, важливе місце займає питання оцінювання знань. Від того як поводитьься оцінка знань, залежить ставлення учнів до навчання, ефективність роботи вчителя з розвитку інтересів до предмета і стимулювання праці, формування самостійності, працьовитості, ініціативи учнів.

Методична розробка теми
“Україна під час Другої світової війни”

За технологією осмислювально-концентрованого навчання

Мета:

- сформулювати в учнів цілісне уявлення про розвиток подій Другої світової війни, її причини, періодизацію, наслідки;
- охарактеризувати роль “українського питання” на кінець 20-х рр. ХХ ст., у міжнародній політиці; окупаційний режим та Рух Опору в Україні; втрати України у війні; розвиток культури України в роки війни;
- формувати вміння учнів логічно висловлювати свої думки, давати оцінки історичним подіям, зіставляти різні погляди та робити висновки;
- сприяти активізації пізнавальної діяльності учнів;
- виховувати учнів в дусі патріотизму, взаєморозуміння між народами на основі особистого усвідомлення досвіду історії.

Пропоную такий варіант вивчення теми:

- 1 блок – Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі. Окупація України військами Німеччини.
- 2 блок – Окупаційний режим і розгортання руху Опору в Україні.
- 3 блок – Україна в 1943-1944 рр.
- 4 блок – Культура України в роки війни. Втрати України в роки війни.
- 5 блок – Тематичне оцінювання навчання досягнень учнів з теми.

Кожний блок проходить відповідно технології ОКН.

I етап – лекція;

II етап – самозанурення;

III етап – практична частина;

IV етап контроль знань;

Підсумки блоку

Д/з

Обладнання: підручники, хрестоматія, атласи, опорні таблиці та технологічні картки блоків, таблиці І.Е. Щедріної, ППЗ “Новітня історія України 1938 – 2003. За програмою 11 класу”

Використана література:

1. Історія України: Документи, матеріали. Посібник / Уклад., комент. В.Ю. Короля – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002
2. Турченко Ф.Г. та інші. Новітня історія України. Ч. II – К. “Генеза”, 2001
3. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Історія України. Практикум 11 клас. – Кам.-Под.: “Абетка”, 2003
4. Гісем О.В., Мартинюк О.О. Історія України 11 кл. – Харків, “Ранок”, 2003
5. Рубльов О. Історія України. – К., Фаренгейт, 2001
6. Коляда І.А., Сушко О.О. Історія України 10-11. – Харків, 2003
7. Середницька Г.В. Історія України. – К., “АСК”, 2004
8. Кудря Т.В. Історія України 11 кл. – К. “Дієз-продукт”, 2002
9. Падалка С., Панченко П. Та інші Хрестоматія з новітньої історії України 1917 – 1945. – К., “Генеза”, 1998

Тема: Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі

Лекція

1. Радянсько-німецькі договори і західноукраїнські землі.

Напередодні війни українська територія була поділена між чотирма державами. Більша частина належала як «союзна республіка» до СРСР, Східна Галичина, Західна Волинь, Закерзоння (Лемківщина, Підляшшя, Холмщина) — до Польщі, Закарпаття — до Чехословаччини (з березня 1939 р. окуповане Угорщиною), Північна Буковина, Хотинщина та Південна Бессарабія входили до складу Румунії. (Вчитель виводить на монітори робочих комп'ютерів учнів карту „Україна в 1921 – 1939 рр.”)

У Москві з березня 1939 р. тривали переговори з представниками Англії і Франції щодо системи колективної безпеки проти Німеччини. Переговори йшли мляво. Гітлер запропонував Сталіну більше, ніж той міг сподіватися від західних демократій. 23 серпня 1939 р. до Москви прибув німецький міністр закордонних справ Й. фон Ріббентроп. (Учитель виводить на екран фото Й. фон Ріббентропа. Учні пропонується познайомитися з його політичним портретом, що дається у розділі компакт-диску „Персоналії”.) Ввечері того ж дня було підписано, наступного — опубліковано радянсько-німецький пакт про ненапад («пакт Ріббентропа—Молотова» (Вчитель активізує розділ „Документи” ППЗ та зачитує Договір про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом; Таємний додатковий протокол до Договору про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом, залучаючи учнів до аналізу пройденого матеріалу). До нього додавався секретний протокол, що розмежовував сфери інтересів у Східній Європі: радянською — визнавалися Естонія, Латвія, Фінляндія, Бессарабія, німецькою — Литва. Зазначалося, що СРСР зацікавлений у білоруських та українських землях Польщі й території Люблінського і частини Варшавського воєводств. Секретний протокол був прямим порушенням загальноприйнятих засад міжнародної політики, за якими не визнавалися прямі угоди за спиною третіх

країн, особливо у питаннях, що стосувалися їхніх інтересів. 1 вересня 1939 р. розпочалася Друга світова війна.

2. Приєднання західноукраїнських земель до СРСР та УРСР.

1 вересня 1939 р. гітлерівські війська напали на Польщу. Англія та Франція не змогли надати Польській державі реальної військової допомоги. Внаслідок переваги вермахту опір польського війська швидко згасав. На окупованій території було утворене Польське генерал-губернаторство як складова Третього Рейху. До цієї адміністративної одиниці увійшли й українські землі — Закерзоння (Лемківщина, Підляшшя, Холмщина).

Сталін (Портрет Сталіна демонструється на екрані комп'ютера) зволікав, чекаючи, доки президент Польщі І. Мосцицький і члени уряду залишать державу, аби не виглядати в очах світової громадськості таким же агресором, як його німецький колега. Лише вранці 17 вересня радянський уряд вручив польському послу у Москві ноту, де повідомлялося, що Червоній армії наказано взяти під захист життя та майно «братів по крові» — населення західноукраїнських та західнобілоруських земель.

17 вересня 1939 р. Український фронт маршала С. Тимошенка увійшов на територію південно-східної Польщі (Західної України).

У «польській кампанії» 1939 р. Український фронт втратив убитими 491 особу, хоч проти вермахту поляки боролися до останнього. Було захоплено у полон й вивезено в глиб СРСР 230 тис. військовополонених, серед них 15 тис. офіцерів. 82 тис. полонених після нападу Німеччини на СРСР влилися у дві польські армії, сформовані на території Радянського Союзу. Сліди інших губилися. Лише на початку 1990-х років російське керівництво оприлюднило правду про убивство 15 тис. польських офіцерів («Катинська справа»).

28 вересня 1939 р. Ріббентроп удруге відвідав Москву: СРСР та Німеччина уклали Договір про дружбу і державний кордон і два таємні протоколи до нього, що закріпили поділ Польщі (Вчитель активізує розділ

„Документи” ППЗ та зачитує протоколи, що засвідчують розділ Польщі, залучаючи учнів до аналізу пройденого матеріалу).

Радянський кордон відсувався на схід, до р. Бугу. Москва претендувала тепер лише на західноукраїнські та західнобілоруські землі. В обмін Сталін домогся переведення до радянської сфери впливу Литви. Відмовившись від загарбання корінних польських територій, Москва прагнула відвести від себе звинувачення в агресії, а участь у «четвертому поділі» Польщі обґрунтовувала «відновленням історичної справедливості». Німеччині припали польські землі площею у 188 тис. км² з 23 млн осіб, до СРСР відійшло близько 200 тис. км² з населенням 12 млн осіб (7 млн українців, 3 млн білорусів, 2 млн поляків).

22 жовтня 1939 р. у Східній Галичині та Західній Волині проведено вибори до Народних зборів Західної України, які працювали 26—28 жовтня у Львові. Вони схвалили Декларацію про встановлення радянської влади у регіоні, Декларацію про прийняття Західної України до СРСР і включення її до складу УРСР та Декларацію про конфіскацію земель поміщицьких, монастирських і великих державних урядовців, про націоналізацію банків і великої промисловості. Позачергова V сесія Верховної Ради СРСР 1 листопада 1939 р. прийняла Закон про включення Західної України до складу СРСР і возз'єднання її з УРСР. 14 листопада 1939 р. позачергова III сесія Верховної Ради УРСР схвалила Закон про прийняття Західної України до складу УРСР.

Постало 6 нових областей — Львівська, Станіславська (нині Івано-Франківська), Волинська, Тернопільська. Рівненська, Дрогобицька (1959 р. приєднана до Львівської).

У червні 1940 р., за домовленістю про розмежування сфер впливу СРСР і Німеччини, Москва ультимативно зажадала від Румунії передачі Бессарабії та Північної Буковини. 28—30 червня 1940 р. Південний фронт генерала Г. Жукова (Учитель виводить на екран фото Жукова. Учні пропонується познайомитися з його політичним портретом, що дається у розділі компакт-дису „Персоналії”) перейшов Дністер. СРСР анексував (Пояснення поняття „анексувати” учні отримують за допомогою „Словника” компакт-дису, що виводиться вчителем на монітори робочих комп'ютерів учнів) частину

румунської території — до УРСР було приєднано Північну Буковину і Хотинщину: Хотинський, Акерманський та Ізмаїльський повіти Бессарабії. Тут утворили Чернівецьку область. Молдавська АРСР у складі УРСР ліквідовувалася, натомість у серпні 1940 р. постала Молдавська РСР у центральній частині Бессарабії. У Південній Бессарабії (придунайські землі) утворено Акерманську область (з 7 грудня 1940 р. перейменована в Ізмаїльську область, з 1954 р. — у складі Одеської області).

3. «Радянізація» західноукраїнських областей.

Почалася «радянізація» (Пояснення поняття „радянізація” учні отримують за допомогою „Словника” компакт-диску, що виводиться вчителем на монітори робочих комп’ютерів учнів). В краї заборонили діяльність усіх українських і польських політичних партій, громадських організацій, наукових, торговельних, промислових товариств і установ. Як і в усьому СРСР, діяли лише ВКП(б), комсомол, піонерська та жовтєвська організації, підконтрольні більшовикам об’єднання. Єдина організація, котра чинила опір новій владі, - Організація українських націоналістів (ОУН) - діяла у підпіллі.

У 1940 р. у новоприєднаних західних областях відбулися дві кампанії виборів - до Верховних Рад СРСР і УРСР (березень) та місцевих рад (грудень) з характерними для радянської системи безальтернативністю кандидатур, ледь не стовідсотковою явкою виборців та їхньою «одностайністю» у підтримці «непорушного блоку комуністів і безпартійних».

Господарське й культурне будівництво в Західній Україні здійснювалося командними методами. Приватна власність перетворилася на «загальнонародну», було експропрійовано понад 2,2 тис. промислових підприємств. Десятки тисяч безробітних дістали робочі місця, в тому числі й на шахтах Донбасу. Проте структурні зрушення в економіці,

розподілі власності, концентрації виробництва сподіваних результатів не дали. Націоналізація виявила хронічні вади соціалістичної економіки: низьку ефективність, а то й збитковість більшості підприємств, незбалансованість попиту і пропозиції, незадовільну якість продукції. Ускладнювало ситуацію й усунення місцевих спеціалістів - під приводом боротьби із «засміченістю» підприємств «класове ворожими елементами».

До 15 квітня 1940 р. у Львівській області звільнили близько 11 тис. осіб. Керівні кадри, які надсилалися зі сходу, аби зміцнити нову владу, не знали специфіки Західної України, що спричинювало гострі конфлікти і серйозні порушення. Відсутність матеріальних стимулів до високопродуктивної праці адміністрація прагнула компенсувати організацією соціалістичного змагання.

До грудня 1939 р. в західних областях було конфісковано понад 2,5 млн га землі у поміщиків, монастирів, колишніх держурядовців. Безземельним і малоземельним господарствам передали понад 1,1 млн га конфіскованих земель, 84 тис. коней, 76 тис. корів. На початку 1940 р. створено понад 180 радгоспів, інших державних аграрних підприємств. Це розглядалося режимом як перехід до «соціалістичних перетворень», які передбачали ліквідацію приватної власності на землю й суцільну колективізацію. Наприкінці 1940 р. у західних областях було 276 колгоспів (21,3 тис. селянських господарств).

Колективізацію частково сприйняли лише найбідніші верстви, основна маса селянства не бажала працювати на нових господарів, тому принцип добровільності влада підміняла адміністративними заходами й свавіллям. Всюди здійснювалися репресії.

НКВС у Західній Україні у вересні—грудні 1939 р. затримав і передав до судово-каральних органів 10,2 тис. осіб. Були ув'язнені майже всі представники української, польської, єврейської політичної еліти, які залишилися в краї. Серед 65 тис. осіб, заарештованих НКВС у Західній Україні у вересні 1939 р.—травні 1941 р., найбільше — 32,8 тис. — відповідали за нелегальний перехід кордону, 13,4 тис. — за приналежність до «контрреволюційних організацій», 2,6 тис. — за «контрреволюційну агітацію», 748 — за участь у «ан-І тирадянських змовах».

Наймасовішим видом репресій стали депортації (Пояснення поняття „депортація” учні отримують за допомогою „Словника” компакт-диску, що виводиться вчителем на монітори робочих комп'ютерів учнів). Відбулися чотири масові операції адміністративного виселення з краю (лютий,

квітень, червень 1940 р. та травень—червень 1941 р.), які мотивувалися необхідністю очистити регіон від «неблагонадійних елементів». Тисячі осіб загинули під час депортацій від голоду, знущань, непристосованості до кліматичних умов Сибіру, північних районів європейської частини Росії, Казахстану.

Із Західної України і Західної Білорусії було депортовано 318 тис. сімей — 1 173 170 осіб (близько 10 % населення). Радянська влада репресувала у 3—4 рази більше людей, аніж нацисти у німецькій окупаційній зоні, де проживало вдвічі більше населення, ніж на приєднаних до СРСР територіях. Репресії мали всі ознаки того, що в міжнародному праві було названо злочином проти людства.

Об'єднання українських земель у складі УРСР оцінюється неоднозначне. Вперше за кілька століть українці опинилися в межах однієї держави, але репресивний режим переконав більшість українців, що майбутнє не в такому об'єднанні, а в створенні незалежної соборної української держави.

Окупація України військами Німеччини та її союзників

1. Напад Німеччини на СРСР.

Оборонні бої в Україні у 1941—1942 рр. На світанку 22 червня 1941 р. вермахт напав на СРСР (На екрані з'являється відеофрагмент нападу на СРСР, - ППЗ розділ „Відео”, т.1). Сталін проголосив війну з Німеччиною Великою Вітчизняною.

Доктрина (Пояснення поняття „анексувати” учні отримують за допомогою „Словника” компакт-дису, що виводиться вчителем на монітори робочих комп'ютерів учнів) пангерманізму, ідея здобуття життєвого простору на Сході, сформувалася наприкінці XIX ст., коли об'єднана Німеччина гостро відчула брак ринків збуту, джерел сировини, колоній. З приходом до влади А. Гітлера (Учитель виводить на екран фото Гітлера. Учням пропонується познайомитися з його політичним портретом, що дається у розділі компакт-дису „Персоналії”.) мрія про захоплення України, що могла б відігравати роль зручної та географічне близької «німецької Індії», стала набувати реальних обрисів. Найродючіша частина Центрально-Східної Європи мала забезпечувати рейх продуктами харчування, сировиною й дешевою робочою силою, перетворитися на «лебенсра-ум» (життєвий простір) для німців. Жодних ознак державності для неї не передбачалося, на її територію повинні були переселитися німецькі бауери (фермери), а українці слугувати для них рабами.

Німецьке командування націлило на територію України групу армій «Південь» на чолі з фельдмаршалом Г. фон Рундштедтом (Учитель виводить на екран фото Рундштедта. Учням пропонується познайомитися з його політичним портретом, що дається у розділі компакт-диску „Персоналії”). Напад розпочався з масованого бомбардування літаками люфтваффе (німецький військово-повітряний флот) Києва, Львова, Житомира, Одеси.

Німецька група армій включала 57 дивізій загальною чисельністю 300 тис. чол. (три німецькі польові армії, одна танкова група, дві румунські армії, один угорський корпус).

На базі Київського особливого військового округу (командуючий – генерал-полковник М. Кирпонос (Учитель виводить на екран фото М. Кирпоноса. Учням пропонується познайомитися з його політичним портретом, що дається у розділі компакт-диску „Персоналії”.) були створені Південний (генерал І. Тюленєв) та Південно-Західний (М. Кирпонос) фронти.

І Радянські війська переважали противника у живій силі І в 1,2 раза, танках — у 5, літаках — у 2,5 раза, але через невідповідність й погане керівництво не відбили ворожий удар. Радянські військово-повітряні сили були виведені з ладу. Першого дня війни противник знищив майже 1200 літаків першої лінії. Радянська піхота опинилася без повітряного прикриття, у повітрі запанувало люфтваффе.

23-29 червня 1941 р. розгорнулася танкова битва у смузі Південно-Західного фронту, в районі Луцьк-Броди-Рівне-Дубно. За безглуздою директивою Сталіна – «оточити й знищити» ворожі війська – контрнаступ проти першої німецької танкової групи повели вісім радянських механізованих корпусів. Ворог зазнав втрат, проте війська фронту залишилися без танків. 30 червня вермахт здобув Львів, 9 липня – Житомир.

Цілоком були знищені 30 дивізій РСЧА, наполовину — 70, втрачено 850 тис. бійців і командирів, 3,5 тис. літаків, 6 тис. танків, 10 тис. гармат. Тікаючи із Західної України, співробітники НКДБ та НКВС УРСР по-звірячому закатували понад 8 тис. І в'язнів, заарештованих за «контрреволюційні злочини».

11 липня 1941 р. почалася оборона столиці України – Києва (липень-вересень 1941 р.), яка, відволікаючи великі сили противника, сприяла стабілізації становища Червоної армії на московському напрямку.

Наприкінці серпня ситуація в Україні стала катастрофічною. Вермахт, форсувавши Дніпро, загрожував оточенням київському угрупованню радянських військ. В районі Умань—Первомайськ—Новоархангельськ у полон потрапили 103 тис. військових (6-та і 12-та радянські армії). Командування Південно-Західного фронту звернулося до Ставки Верховного Головнокомандування за дозволом відвести війська з Києва. Сталін, керуючись принципом «триматися до кінця», категорично заборонив залишати столицю УРСР. Вплинуло на таке рішення й запевнення на початку серпня 1941 р. Кирпоноса й першого секретаря ЦК КП(б)У М.С. Хрущова (Учитель виводить на екран фото М.С. Хрущова. Учням пропонується познайомитися з його політичним портретом, що дається у розділі компакт-дису „Персоналії“.), що вони не дадуть противнику як «перейти на лівий берег Дніпра, так і взяти Київ». 17 вересня, коли кільце оточення навколо Києва зімкнулося, Сталін дозволив відступити. Але було пізно. У полон потрапив фактично весь Південно-Західний фронт (665 тис.) (командуючий генерал-полковником М.П. Кирпонос загинув при спробі вирватися з оточення). 19 вересня 1941 р. вермахт здобув Київ.

300-тисячне угруповання вермахту з серпня 1941 р. провадило наступ на південний схід і південь України, метою якого було захоплення Одеси. Ворог прорвав фронт і відрізав Приморську армію від основних сил Південного фронту.

Оточені з усіх боків, захисники міста з серпня по жовтень 1941 р. обороняли Одесу. На початку жовтня радянські війська з-під Одеси були евакуйовані у Крим. Восени 1941 р. обстановка на радянсько-німецькому фронті була вкрай напруженою. За 5 місяців гітлерівці і просунулися на вирішальних його ділянках, зокрема на § південно-західній, на 900—1200 км.

Несприятливо для Червоної армії розгорталися події в Криму.

З жовтня 1941 р. до липня 1942 р. тривала оборона Севастополя — бази Чорноморського флоту. Лише 4 липня 1942 р. Севастополь було взято німцями.

На серпень 1942 р. уся територія України була окупована.

2. Мобілізація та евакуація в Україні.

З початком бойових дій було оголошено мобілізацію (Пояснення поняття „евакуація” учні отримують з допомогою „Словника” компакт-дису, що виводиться вчителем на монітори робочих комп’ютерів учнів.) військовозобов’язаних, збільшено робочий день, скасовано відпустки,

запроваджено обов'язкові понаднормові роботи. За перші місяці війни в Україні мобілізовано 2,8 млн осіб. Складовою перебудови народного господарства була евакуація (Пояснення поняття „евакуація” учні отримують з допомогою „Словника” компакт-диску, що виводиться вчителем на монітори робочих комп'ютерів учнів.) в тиліві райони обладнання та майна, фахівців. Масштабні воєнні дії, масовані удари з повітря, артобстріли тощо ускладнювали евакуацію.

З України було евакуйовано устаткування понад 550 найбільших підприємств, майно радгоспів, МТС, колгоспів, науково-дослідних установ, 70 вищих навчальних закладів, понад 40 театрів, десятків музеїв, а також сотні тисяч фахівців з родинами. У міста й села Російської Федерації, Казахстану, Середньої Азії було переселено з УРСР близько 3,5 млн осіб. Небувале за масштабами переміщення, здійснене оперативно й незрівнянно організованіше, ніж будь-який інший оборонний захід першого воєнного півріччя, відіграло вирішальну роль у становленні на сході, у радянському тилу, воєнно-промислового комплексу (ВПК).

Усе вартісне майно, яке неможливо було вивезти, за директивою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 29 червня 1941 р. підлягало «безумовному знищенню». Було висаджено у повітря низку будов перших п'ятирічок, виведено з ладу Дніпрогес. Радіомінами підірвано кращі будинки, кілометри вулиць Києва (зокрема Хрещатик) та Харкова. Проте внаслідок стрімкого наступу вермахту чимало запасів сировини, промислового обладнання, неушкоджених заводів й фабрик, стратегічні запаси озброєння й обмундирування РСЧА, «далекоглядно» розташовані керівництвом СРСР неподалік західних кордонів (у розрахунку на агресивну війну проти Заходу й швидкі перемоги), потрапили до гітлерівців. Розвинута економіка, сировинна база, кваліфіковані кадри — ці та інші важливі воєнно-економічні чинники, що їх мала Україна, максимально використав сталінський режим з початком нацистської агресії. Тоталітарна економіка СРСР в екстремальних умовах війни продемонструвала дивовижний мобілізаційний потенціал. Однак через несприятливий розвиток подій на фронтах виробничі потужності України, котрі входили до кістяка ВПК СРСР, могли бути задіяні лише частково.

3. Невдалі радянські контрнаступи 1942 р.

Після перемоги у грудні 1941 р. під Москвою (Вчитель використовує відеофрагмент з ППЗ розділ „Відео”, т.1) Сталін прагнув розпочати загальний наступ по всьому фронту, віддавши наказ про «повний розгром гітлерівських військ у 1942 р.». В Україні планувалося звільнити Харків, Донбас і Крим.

В результаті невдалого наступу у Криму у травні 1942 р. в полон потрапило 200-тисячне угруповання радянських військ. Після 250-денної оборони Севастополя (найдовша оборона в ході війни) вермахт здобув місто. Непідготовлений наступ Південно-Західного та Південного фронтів у районі Барвінківського виступу (біля Харкова) у травні 1942 р. закінчився оточенням 240 тис. солдатів і офіцерів. Було розгромлене одне з найбільших і найбоездатніших радянських угруповань на півдні, що уможливило наступ вермахту на Сталінград і Кавказ.

4. Причини поразок СРСР у 1941—1942 рр.

Сталін сповідував відоме гасло: «Гармати замість масла!» (не стосувалося партійно-радянської номенклатури (Пояснення поняття „номенклатура” учні отримують з допомогою „Словника” компакт-диску, що виводиться вчителем на монітори робочих комп'ютерів учнів). Невисокі життєві стандарти радянського громадянина «партія і уряд» пояснювали необхідністю зміцнювати оборону СРСР.

Асигнування на оборону, що у 1939 р. складали 25,6 % державного бюджету, зросли 1940 р. до 38,6 %, 1941 р. — до 43 %. Проте на відміну від Німеччини, котра на початок червня 1941 р. перебувала у бойовій готовності, РСЧА, що мала (принаймні так запевняло сталінське керівництво) в разі агресії стрімко розбити ворога «на ворожій землі, малою кров'ю, потужним ударом», виявилися скандально не готовою до бойових дій на всіх ділянках прикриття кордону.

Від січня 1939 р. по червень 1941 р. у Червоній армії було сформовано 125 нових дивізій, які отримали понад 7 тис. танків, 17,7 тис. літаків, 30 тис. гармат, 52,4 тис. мінометів. Проте укомплектованість радянських дивізій становила лише 60 % норми, озброєння було переважно застарілим. Радянські танки старих зразків були розраховані на 1-3 атаки, техніка вермахту — на 3—15. Автомашин у військах було 43 % норми, бракувало навіть коней (70 % належного). ВПК СРСР міг би заздалегідь освоїти масове виробництво новітніх зразків бойової техніки (літаки МИГ-3, Як-1, Пе-2, підводний крейсер «К», танки КВ («Клим Ворошилов») і Т-34). Проте стіною проти модернізації озброєння РСЧА

стояли сталінські соратники — мамонти громадянської війни, без військової (і будь-якої іншої) освіти, на зразок К. Ворошилова, С. Будьонного та ін. Кількість новітніх танків і літаків не перевищувала 18 %, майже не було автоматичної зброї. Та й зас-І тарілі зразки належно не використовувалися.

Для радянської оборонної промисловості передвоєнного часу характерними були загальмованість, некомпетентність в освоєнні новітніх зразків озброєння. Позначалися втрата внаслідок репресій найкваліфікованіших спеціалістів та організаторів виробництва, вади неринкової економіки. Укладення радянсько-німецького пакту створило ілюзію відвернення загрози війни, а відтак необхідності вживати термінових заходів для зміцнення оборони.

За кількісними показниками Червоній армії не було рівних — за авіацією і танками вона переважала майже удвічі Німеччину, Японію, Італію, Румунію і Фінляндію разом узяті. Попри застаріле озброєння, РСЧА мала шанси принаймні тримати оборону. Для цього потрібно було небагато — кваліфіковане керівництво. Однак сталінські «чистки» завдали війську непоправних втрат.

З травня 1937 р. з армії усунули майже 44 тис. командирів (у тому числі 1800 генералів), з 408 репресованих представників вищих командирів 401 стратили (у 1939—1940 рр. звільнили й повернули у війська 13 тис. офіцерів та генералів). Із наведеної кількості репресованих третина припадала на Київський особливий військовий округ.

Зниження професійного рівня командирів впливало на боєздатність. Чорноморський флот, щоб уразити одну ціль, витрачав до 150 снарядів.

В одній з авіачастих КОВО перевіряли боєготовність. «Сталінські соколи» піднялися у повітря лише через півтори години після оголошення тривоги. Не кращою була ситуація у піхоті.

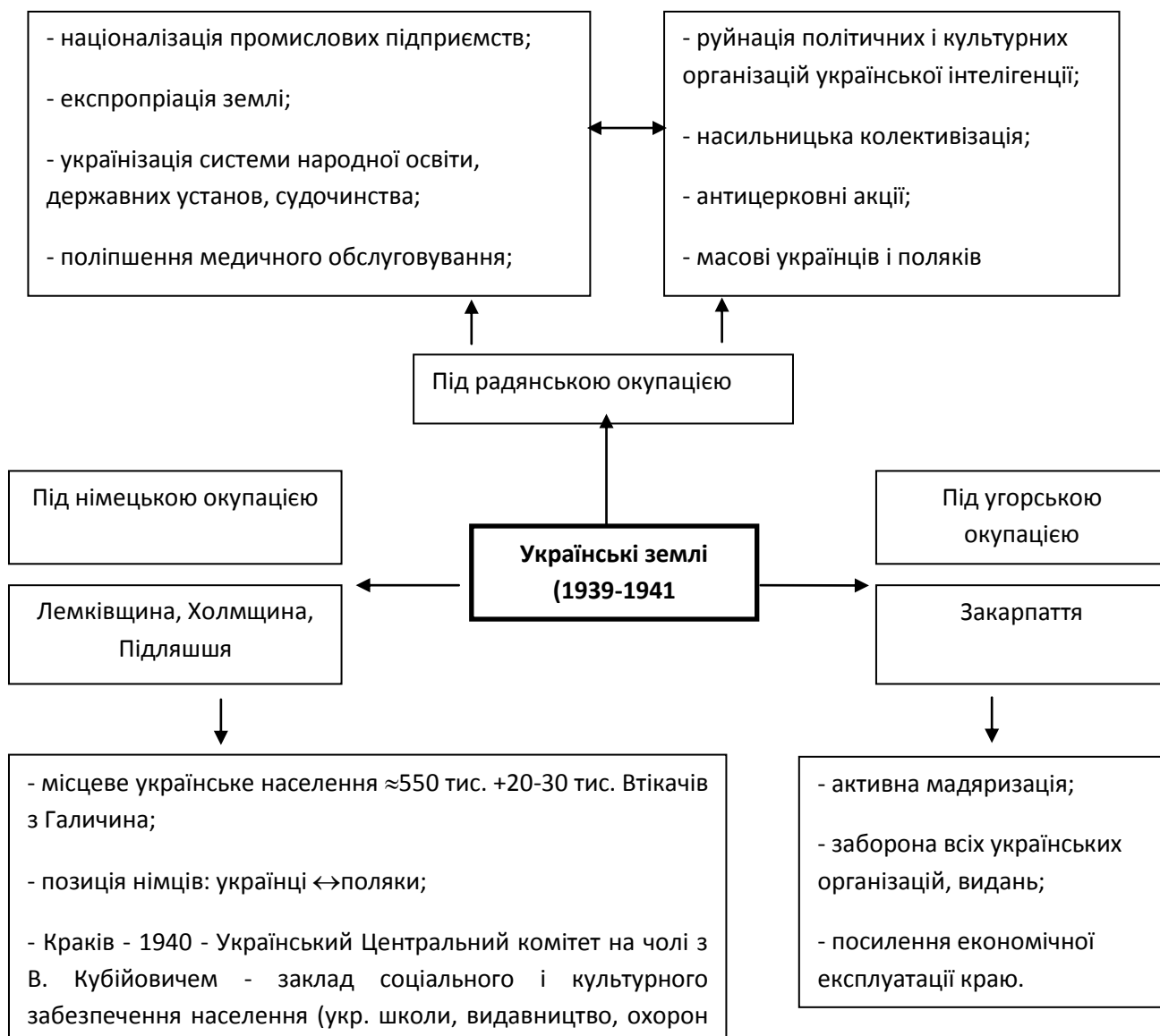
Звичним явищем у війську були недисциплінованість, дезертирство, пияцтво, самогубства. У червні 1940 р. в РСЧА запроваджено дисциплінарні батальйони. Боєздатність РСЧА була відома нацистським ватажкам, які глузливо називали її «глиняним колосом (велетнем) без голови». Із «головою» справді були проблеми: всіляко пропагувалися пусті й хвалькуваті запевнення,

що майбутня війна вестиметься на ворожій території з мінімальними втратами.

Через подібні прорахунки й злочинну недбалість керівництва Збройні Сили СРСР не змогли опанувати належного рівня боєготовності. Не вдалося спертися й на незавершену оборонну «лінію Молотова» на новому кордоні. Система ж оборонних споруд на старому кордоні, «лінія Сталіна», була роззброєна й планомірно руйнувалася. Такою ж була й боєготовність глибинних укріплених районів, зокрема Київського, де з 257 споруд готовими напередодні війни було лише 5, а фланги мали цілком вільний прохід для вермахту.

Прорахунки політичного і військового керівництва спокутувало населення.

Опорна схема

Технологічна картка

Етапи блоку	Завдання	Форми роботи	Що повинен знати і вміти учень
I	Лекція. Скласти план лекцій. Виділити основні моменти з розповіді вчителя	Лекція з елементами бесіди	Зрозуміти суть радянсько-німецького пакту про ненапад і таємного протоколу та їх роль у розв'язанні Другої світової війни і в подальшій долі українських земель; суперечливість процесу приєднання до УРСР західноукраїнських земель та їх радянізації.
II	<p>1. У чому ви вбачаєте суть економічних та соціальних перетворень у Західній Україні?</p> <p>2. Про що свідчать оборонні заходи радянського керівництва і які прорахунки були допущені при перебудові життя держави на воєнний лад?</p> <p>3. Як відбувалася евакуація в 1941 р. і якою була її ефективність?</p>	<p>Робота з підручником.</p> <p>1. ст. 7 – 8</p> <p>2. ст. 12</p> <p>3. ст. 13; документ № 2 на ст. 16 - 17</p>	Розвивати вміння працювати з підручником, історичними джерелами

III	<p>Робота в групах.</p> <p>I група. Чим на ваш погляд викликана репресивна політика СРСР у Західній Україні?</p> <p>II група. Визначте причини невдач Червоної армії в 1941 р.</p> <p>III група. Як трагічні події в Україні в 1942 р. змінили загальну воєнно-стратегічну обстановку на радянсько-німецькому фронті? Спрогнозувати альтернативний розвиток подій.</p> <p>IV група. Чому провалився план Барбаросса? Розробити питання для організації дискусії.</p>	<p>Використайте</p> <p>I група – документ № 2 на ст. 9 - 10</p> <p>II група – документ № 1 на ст. 16</p> <p>III група – використайте § 1 і 2 і додаткову літературу</p> <p>IV група - § 2 і додаткові джерела</p>	<p>Вміти робити узагальнення, аналізувати, брати участь у дискусії</p>
IV	<p>Тестові завдання</p>	<p>Індивідуальна робота над завданнями. Використати завдання компакт-диску</p>	<p>Вміти давати аргументовані відповіді, робити висновки.</p>
Д/з	<p>Опрацювати текст підручника.</p> <p>Додатково О. Субтельний „Україна. Історія”.</p>		<p>Вміти давати аналіз і оцінку історичним подіям на Україні; працювати з додатковою літературою.</p>

IV етап блоку
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

I-й рівень складності

1. Схарактеризуйте українське питання в світлі пакту 1939 року.
2. Визначте підсумки та значення приєднання Західної України до УРСР.

II-й рівень складності

1. В таємних протоколах до Пакту 1939 року фіксувалось:
2. Кордон між зоною окупації СРСР та Німеччини мав проходити по:
3. Радянські війська вступили на територію Західної України 15 вересня 1937 року, 17 вересня 1938 року, 17 вересня 1939 року?
4. Польську населення зустрічало частини Червоної армії як визволителів: ТАК чи НІ?
5. Радянізація новоприєднаних земель – це:
6. Командуючим частинам Червоної армії, що вступили на Західну Україну був: Тимошенко, Жуков, Ворошилов?
7. Збройний опір частинам Червоної армії чинили:
а) польські військові частини б) загони ОУН в) місцеве населення
8. Львів польським гарнізонам було здано:
а) радянським частинам б) німецьким частинам?
9. Правильно вкажіть приналежність українських земель СРСР, Румунії – Східна Галичина, Буковина, Закарпаття, Холмщина, Лемківщина?
10. Буковину було приєднано до складу УРСР в: 1939, 1940, 1941 рр.?

II варіант

I-й рівень складності

1. Визначте причини поразок Червоної армії у військовій кампанії 1941 – 1942 рр.
2. Схарактеризуйте плани Німеччини щодо воєнної кампанії проти СРСР.

II-й рівень складності

1. Радянсько-німецька війна розпочалась:
2. План воєнної кампанії проти СРСР носив назву:
 - а) Ост
 - б) „Барбароса”?
3. На території УРСР було утворено два фронти:
 - а) Північний та Центральний
 - б) Південно-Західний та Західний
 - в) Південно-Західний та Південний
4. Німецькою групою армій командував ... радянськими військами командував ...
5. Правильно вкажіть дати оборонних операцій – оборона Києва, оборона Одеси, оборона Севастополя; 30 жовтня 1941 р. – 1 липня 1942 р., 7 липня 1941 р. – 26 вересня 1941 р., 4 серпня 1941 р. – 16 жовтня 1941 р.?
6. Оборonoю Києва командував:
 - а) генерал Жуков
 - б) генерал Кирпонос
 - в) маршал Будьонний?
7. План „ОСТ” – це:
8. Найбільша танкова битва відбулася в трикутнику:
9. Що трапилось 25 – 30 серпня 1941 року?
10. На 22 липня 1942 року... Продовжте речення.

Тема: ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ І РОЗГОРТАННЯ РУХУ ОПОРУ В УКРАЇНІ

Лекція

За Україною нацисти не визнавали права на державне існування, а її територію розглядали, як “німецький життєвий простір”.

20 серпня 1941 р. було утворено Рейхскомісаріат “Україна” на чолі з рейхскомісаром Е.Кохом. Львівську, Дрогобицьку, Станіславську та Тернопільську області під назвою “дикстринкт Галіціон” було включено до складу генерал-губернаторства, створеного на території окупованої Польщі. Під назвою “Трансністрія” до складу Румунії відійшли Чернівецька, Ізраїльська, Одеська області, ряд районів Вінничини, Миколаївщини. З Чернігівської, Сумської, Харківської та Луганської областей утворено “прифронткову зону”.

Встановлення “нового порядку” на окупованих територіях передбачалось планом “Ост”, розробленим ще в травні 1940 року. Цей план був розрахований на тривалу післявоєнну перспективу (30 років). Ним передбачалось нищення місцевого населення для звільнення цих людей для німецьких колоністів, лише частину населення, в основному сільського, передбачалось депортувати на примусові роботи в Німеччину та інші заходи по пограбуванню населення та економіки України.

Пограбування розпочалось з перших днів окупації: вивозилось устаткування фабрик і заводів, рухомий склад залізниць, сировину та матеріали, сільськогосподарську продукцію, ешелонами відправляли український чорнозем, було викопано й вивезено понад 1 млн. фруктових дерев. На примусові роботи до Німеччини було відправлено 2,4 млн. юнаків та дівчат.

За розпорядженням міністра східних територій А.Розенберга проводилось вилучення та вивіз культурних цінностей: з України вивезли понад 40 тисяч найцінніших паперів, історичних реліквій та колекцій.

Встановлення “нового порядку” супроводжувалось масовими репресіями та нищенням населення України: восени 1941 року спецчастини СС знищили 800 тисяч єврейського населення; у Києві лише за перші дні окупації було вбито 33 тисячі чоловік у Бабиному Яру; на території України було розміщено 50 гетто та 180 концентраційних таборів; відбулося масове знищення військовополонених (українці серед вбитих становили 1,3 млн. чоловік).

Політику винищення проводила окупаційна влада по відношенню до населення міст, скорочуючи поставки продовольства та вивозячи працездатне населення (тільки населення Києва за роки окупації скоротилося на 60%).

По відношенню до селянства проводилась політика жорстокої експлуатації, зберігши систему колгоспів. Це дало можливість постачати з України 85% продовольства, що надходило до окупованих радянських територій.

По відношенню до української інтелігенції проводилась така ж політика терору та насильства. Було зачинено всі наукові установи, бібліотеки, театри, музеї, система освіти обмежувалася класами початкової школи, вводились дискримінаційні заходи щодо українського населення.

Фашистський окупаційний режим завдав господарству України неймовірніших втрат: окупанти зруйнували понад 700 міст та містечок, 28 тис. сіл; людські втрати за час окупації становили 3-4 млн. чоловік.

Під час німецької окупації України виникло таке явище, як колабораціонізм – співробітництво певних представників українства з окупаційною владою. Ця співпраця на індивідуальному рівні зводилась до участі в органах місцевої влади чи контрольованої німцями допоміжної поліції. Найбільш сумнозвісною формою співпраці була служба охоронців у концтаборах (її виконували радянські військовополонені). Але колабораціонізм не носив масового характеру серед населення України. Деякий час з німцями

співробітничало ОУН, яка ще задовго до нападу на СРСР у німецькій армії створила українське збройне з'єднання “Легіон українських націоналістів”, що складалось з двох підрозділів: “Нахтігаль” та “Роланд”, але після того, як нацисти утвердились на окупованій території, ці частини було розформовано.

Ще навесні 1940 року з мовчазної згоди Генерал-губернатора Франка у Кракові було створено Український Центральний Комітет на чолі з відомим вченим Володимиром Кубійовичем, який займався забезпеченням соціальних потреб українського населення й не носив політичного характеру.

Навесні 1943 року після приголомшливої поразки німецьких військ під Сталінградом нацисти прийняли рішення набрати до своєї армії німецьке населення східних територій. Відтак губернатор Галичини звернувся з пропозицією до УЦК сформувати в німецькій армії українську дивізію. Після тривалих суперечок Кубійович та його соратники дали на це згоду. За вказівкою Гімmlера все командування дивізії складалось з німців, а сама вона мала називатися не українською, а галицькою. Солдатами дивізії СС “Галичина” в червні 1943 року стали 13 тисяч галичан.

Крім бійців галицької дивізії, німецьку форму носили, за даними О.Субтельного, 220 тисяч українців. Тоді, як лише в складі радянських військ, воювало 2 млн. українців, а сотні тисяч працювали в радянському тилу на потреби фронту.

Жорстокість та безкомпромісність окупантів викликали масовий рух Опору серед населення.

На території України, окупованої німецько-фашистськими військами, з перших днів окупації розгортається антифашистська боротьба.

Антифашистський рух Опору в Україні включав:

- радянське комуністичне підпілля та партизанський рух;
- український самостійницький підпільний та партизанський рух;

- польський рух Опору.

Найбільшими центрами польського підпілля були м. Вільно та Львів. У польських партизанських загонах на території України брали участь 2150 бійців. Центральним завданням цього руху було повернення західноукраїнських земель до складу відновленої Польської держави.

В умовах блискавичного просування німецьких військ у них в тилу опинились цілі підрозділи радянських військ. Вони і стали базою радянського партизанського руху. На перших етапах він був виявом боротьби за самозбереження. Лише після утворення Українського штабу партизанського руху на чолі з Т.Строкарем 30 травня 1942 р. Він набуває більш організованих форм. УШПР налагодив координацію дій партизанських загонів з операціями Червоної армії та постачання партизан за допомогою авіації.

Всього на території УРСР діяло понад 60 партизанських загонів та груп. Найбільші партизанські з'єднання діяли на пограниччі України та Білорусії, саме тут оформилось 5 великих з'єднань. Широко відомими з них були з'єднання Сабурова, Федорова, Ковпака. Вони влаштовували диверсії на комунікаціях ворога, громили штаби, гарнізони, здійснювали рейди по окупованих територіях РРФСР, Україні та Білорусії. Тільки партизанське з'єднання під командуванням С, А, Ковпака протягом війни здійснило 7 рейдів, пройшовши в цілому по тилах ворога 18 тисяч км. Найбільш відомою була операція "Сарненський хрест", котру провело з'єднання Ковпака. Найрезультативнішою була так звана "рейкова війна"; тільки протягом літа-осені 1942 року партизани висадили в повітря 117 залізничних та шосейних мостів, пустили під укіс 158 ворожих ешелонів. Партизанський рух був одним з важливих воєнно-стратегічних факторів у ході війни. Для боротьби з ним німецьке командування виділило 120 тисяч солдатів.

Крім радянського партизанського руху, в містах діяло комуністичне та комсомольське підпілля. Безстрашно діяли, наприклад, підпільна організація "Партизанська Іскра" в с. Кримки на Миколаївщині, яку очолював учитель

В. Моргуненко, антифашистські підпільні організації в м. Сталіно (Донецьк) на чолі з учителем історії С. Матьокіним; у Ніжині, яку очолював Я. Батюк, у м. Краснодоні – “Молода гвардія” та десятки інших.

У 1944 році партизани України подали допомогу партизанському рухові у Польщі, Чехословаччині, Румунії та Угорщині. За вказівкою УШПР у Польщу та Чехословаччину було перебазовано рід партизанських з'єднань та загонів; спеціально підготовлені загони та групи було десантовано у Румунію та Угорщину.

На території України були антифашисти понад 20 зарубіжних країн. Українці-військовополонені брали участь в антифашистських рухах Опору в країнах Європи. Визнаним національним героєм Франції став лейтенант Червоної армії Василь Порик (уродженець Вінниччини).

Крім радянського руху Опору, билися з фашистськими окупантами й представники українського самостійницького руху, який переважно діяв на території Західної України. Перші партизанські загони на Поліссі та Волині створив Т. Боровець (вони не були пов'язані з ОУН). Сформований ним військовий загін “Поліська Січ” боровся в своєму регіоні з залишкам Червоної Армії. Коли німці спробували розпустити цей загін, Т. Боровець (Бульба) обернув зброю проти них, а також проти радянських партизанів. У 1942 р. на Волині виникають загони ОУН-Бандери та ОУН-Мельника.

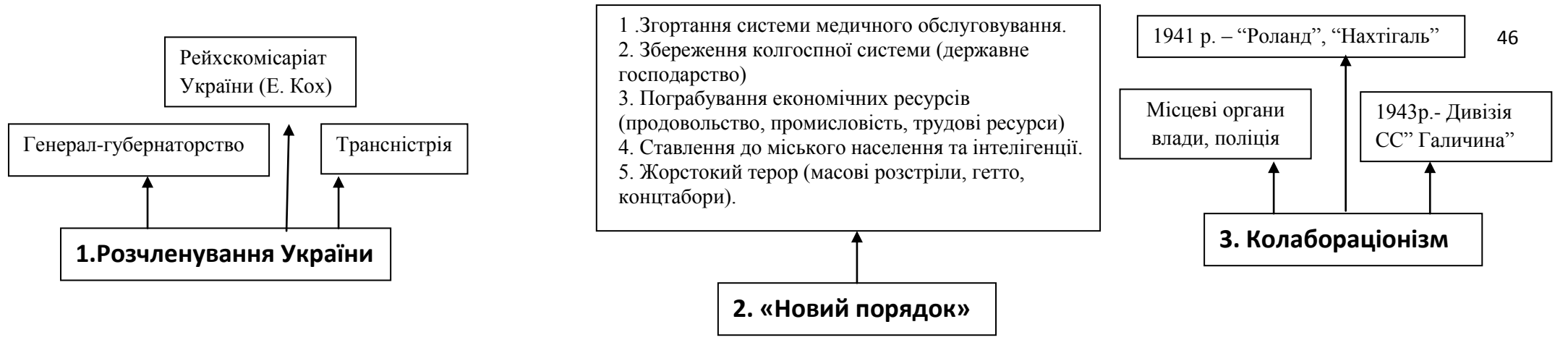
Найбільш організованими військовими з'єднанням українського самостійницького руху була Українська повстанська армія (УПА). Створена ОУН-Б наприкінці 1942 року, діючи на просторах Волині, полісся, Галичини, боролася як проти німців, так і проти радянських партизанів. Командиром був Роман Шухевич (Чупринка). На початок 1944 року вона нараховувала 30-40 тисяч бійців. Ця армія вступила в жорстокий конфлікт з польським населенням Волині, Полісся, Холмщини, а також з польською Армією Крайовою, яка прагнула зберегти свій контроль над цими землями. Після вступу на ці території військ Радянської армії, між силами УПА та радянськими військами

розгортається відкрита війна, що після визволення цих територій від фашистської окупації переросла в справжню громадянську війну в Західній Україні.

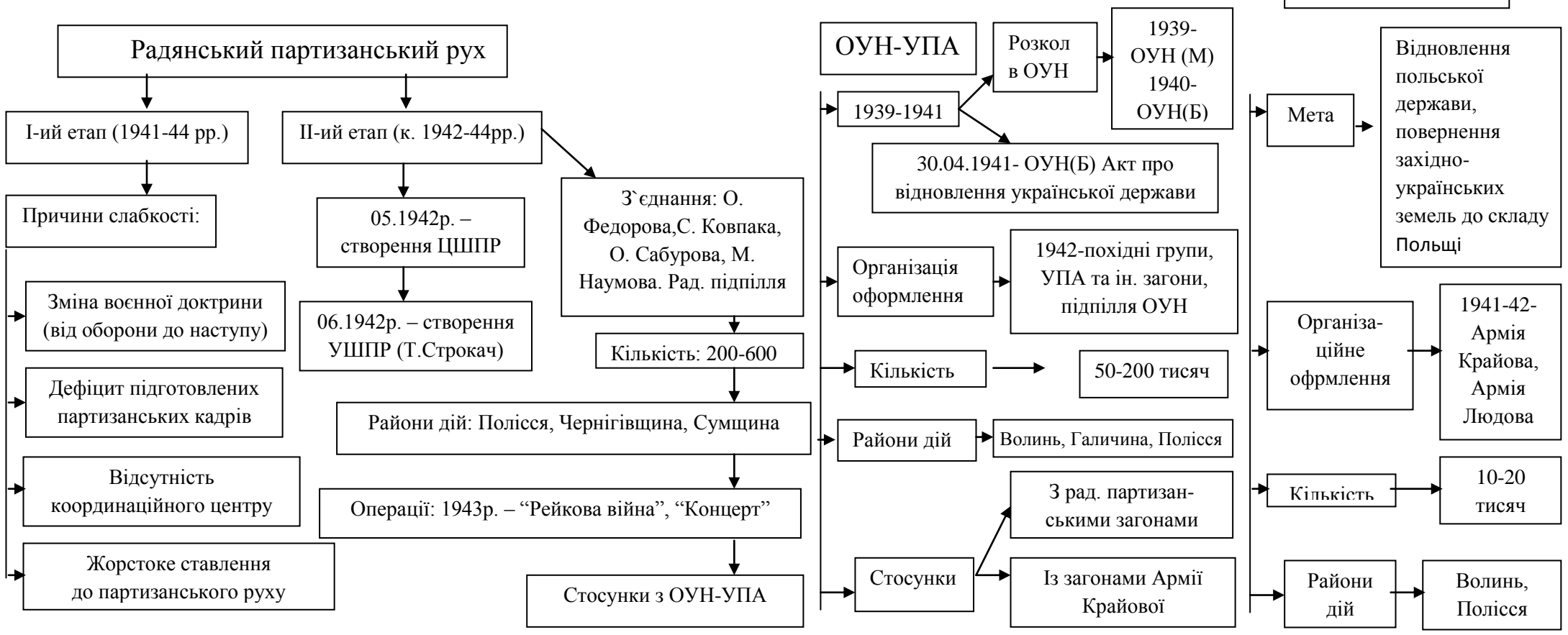
Після ліквідації крайового уряду Я. Стецька легальною організацією українства залишилась Українська Національна Рада, лідерами якої були Кость Левицький та митрополит А. Шептицький, УНР прагнула відстоювати українські інтереси. Виступ митрополита А. Шептицького з меморандумом про захист прав українців спричинив до того, що 4 березня 1942 року УНР було розпущено окупантами.

У Києві, після його окупації, ОУН-Б створили також Українську Національну Раду – національний та політично-громадський центр. Важливою подією в його діяльності було випуск журналу “українське слово” (редактор Іван Рогач) та журналу “Литаври” (редактор Олена Теліга). Одночасно діяли так звані “похідні групи”, що проводили пропагандистську діяльність на окупованих територіях за Соборну Україну. Однак діяльність українських структур, які працювали на українську державність, не входила в плани окупантів. У грудні 1941 року вони заарештують в Києві, а в лютому 1942 року розстрілюють у Києві групу українських націоналістів – Олену Телігу, Івана Рогача, Ореста Чемеринського та ін. Наприкінці 1942 року німці заборонили діяльність Української Національної Ради в Києві, а згодом і у Львові. У липні 1944 року ОУН-Б та представники політичних партій Західної України, представники східних українців на таємному зібранні в м. Самборі утворили Українську Головну Визвольну Раду (УГВР), яка очолила боротьбу як проти СРСР, так і проти німецької “Нової Європи”.

Активний партизанський рух Опору і радянський рух Опору, і український рух Опору, і польський рух Опору внесли вагомий вклад у боротьбу проти фашистських окупантів в Україні.

Окупаційний режим і розгортання руху Опору в Україні

Етапи	Завдання	Форми роботи	Що повинен засвоїти і вміти учень
1	Скласти план лекцій. Виділити основні моменти з розповіді вчителя	Лекція з елементами бесіди	Осмислити суть окупаційного режиму, метою якого було знищення населення та “освоєння” окупованих територій на сході, усвідомити, що нацистський “новий порядок” в Україні викликав загальне обурення народу, сприяючи масовому зростанню руху Опору.
2	1.Схарактеризуйте політику нацистів на окупованих територіях УРСР. 2. Визначте значення діяльності радянського партизанського руху та УПА.	Робота з підручником Стор.18-21 (підр. Турченко) Стор. 22-27 (підр. Рубльова) Навч. Посібник Щедріна І. Е. Стор. 95-98	Давати аргументовані відповіді на поставлені запитання.
3	Група робота Група 1: Чи можливе було створення Суверенної Соборної Української держави за умов ведення боротьби лише проти “московської окупації”?	Робота з документом 2 стор.30. Робота з навчальним посібником Щедріної І. Е. Стор.96,98	Вміти аналізувати історичні джерела, робити висновки. Осмислити роль радянського та націоналістичного руху Опору в боротьбі з нацистами

	<p>Група 2:</p> <p>Скласти таблицю “Рух Опору” за схемою:</p> <p>1. Сили руху Опору в Україні. 2. Характер діяльності.</p> <p>Група 3:</p> <p>Виконати лабораторно-практичну роботу. (за зразком Додаток 1)</p>		
4	Виконати завдання I і II рівня складності.	Індивідуальна робота над завданнями.	Вміти давати аргументовані відповіді, робити висновки.
Дом. завд.	<p>Опрацювати текст підручника ст.</p> <p>Додатково О. Субтельний “Україна. Історія”. Розділи “Нацистська влада на Україні” та “Рух Опору”.</p>		Вміти давати аналіз і оцінку історичним подіям на Україні; працювати з додатковою літературою.

ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНА РОБОТА

ТЕМА:

«Рух опору німецькій окупації (УПА)»

ДЖЕРЕЛА:

*З листівки УНА «За що бореться Українська Повстанча Армія (УПА)»
(серпень 1943р.)*

«Українська Повстанча Армія бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній, самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних, самостійних державах - це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціального питання в цілому світі.

УПА бореться проти імперіалістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політичне та визискує економічно інші народи. Тому УПА бореться проти СРСР і проти німецької « нової Європи ».

В українській державі влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу.

За знищення більшовицької експлуататорсько-кріпацької системи в організації сільського господарства. Виходячи з того, що земля є власністю народу, українська народна влада не наживуватиме селянам однієї форми користування землею. Тому в українській державі допускатиметься індивідуальне і колективне користування землею, в залежності від волі селян.

а) За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна - кооперативно-громадською;

б) за участь робітників у керівництві заводами, за фаховий, а не комісарсько-партійний принцип у керівництві.

3. а) За загальний восьмигодинний робочий день. Понад нормова праця може бути тільки вільною, як і кожна праця взагалі, і робітник отримуватиме за неї окрему зарплату;

б) за справедливу оплату праці, за участь робітників у прибуткових підприємствах. Робітник отримуватиме таку зарплату, яка потрібна для забезпечення матеріальних і духовних потреб цілої його сім'ї. При річних підсумках господарського стану підприємств кожний робітник одержуватиме: у господарсько-кооперативних підприємствах дивіденд, а в національно-державних - премію;

в) за вільну працю, за вільний вибір професії, вільний вибір місця праці;

г) за свободу профспілок. За знищення стахановщини, соцзмагань, підвищування норм та інших способів експлуатації працюючих.

5. За національно-державну організацію великої торгівлі, за громадсько-кооперативну дрібну торгівлю та за дрібну приватну торгівлю, за вільні базари...»

Зі статті «Час не жде» в газеті «Самостійність» (22-29 січня 1944р.)

«Український самостійницький рух не потребує від німецьких імперіалістів визнання його як протибільшовицької сили. Ми боролися проти більшовиків ще тоді, коли сьогоднішні «оборонці Європи» засідали зі Сталіним при одному столі. Сьогодні це наше становище не змінилося. Бо хто бореться за Самостійну Україну, той мусить боротися проти Сталіна, так само як і проти Гітлера...»

З наказу військам УПА (27 червня 1943р.)

«... Нав'язуючись до військових традицій нашого славного минулого з давніх часів і з часів визвольної боротьби рр. 1918-1922 армій УНР і УГА, називати всіх во-яків УПА - козаками. Козак - є почесне звання борця за Українську Державу.

По своїй бойовій підготовці і вишколу козаки діляться на три групи: козаки-стрільці, підстаршими і старшини...»

З інструкції УПА «Самооборона» (30 серпня 1943 р.)

«...Маємо ворогів: 1) німців; 2) поляків, що є на услугах німців і більшовиків; 3) більшовицькі банди на північних наших землях.

Німці. З своїми наймитами розміщуються в більших містах - це з більшими силами, в менших - невеликими і де-не-де па мостах, залізницях - командами; в селах німаків цілком немає, а лише для якоїсь акції вони наїжджають.

Більшовицькі банди. Грасують по лісах на півночі наших земель, відділами кілька сотень, грабують селян, щоби мати що їсти, з німаками зустрічей уникають, рідко нищать залізницю. В бойовому відношенні слабі. З нами воюють тільки підступом і провокаціями.

Поляки. Без німаків і більшовиків представляють незначну силу»¹²³.

З наказу УПА 4.14 (21 вересня 1943р.)

«На всіх теренах, звільнених УПА від імперіалістів, дня 15.IX. 1943 почати 1943/44 учбовий рік у школах, де можливо закінчити біжучий ремонт на цей термін і є педагогічні сили.

Дня I.X. 1943р. почати учбовий рік у всіх інших школах звільненого терену та забезпечити педагогічними силами.

Навчання в школі є обов'язковим.

Медичний огляд дітей має відбутися до початку навчання».

З листівки УПА «Росіяни» (червень 1943р.)

«Дві імперіалістичні війни тяжко вдарили по російському народові. Перша 1914р. і 1921 р. підкопала ідеологію старої царської Росії, яка ґрунтувалася на імперіалістичному пануванні російського народу над іншими народами, і друга 1941 р. завдала смертельного удару комунізму, що його Ленін поклав у підвалини сучасної Росії. Обидві ідеології не витримали проби

життя, бо вони були за своєю суттю імперіалістичними, вони були підставою для поневолення інших народів.

...Боротьба росіян повинна йти під гаслом, спільним для всіх поневолених імперіалізмами народів: «Воля народам - воля людині!», «За самостійні національні держави Європи і Азії».

Російський народ тепер поневолений урядом комунізму не гірше інших народів. Більшовицький імперіалізм уверг його в криваву розправу, в якій гинуть мільйони...» (оригінал - російською мовою. - К.Б.).

З німецької пам'ятки про рух опору на території Радянської України (3 листопада 1944р.)

«УПА (Українська Повстанська Армія) -це військова організація у теперішній час найсильнішого українського політичного руху, що називається ОУН, яка хоче створити Українську незалежну державу, в боротьбі проти «окупантів» на українській національній території. Головним та історичним ворогом українського народу вважається Радянський Союз або Росія і Польща.

ОУН-УПА переконана в тому, що українське питання стало міжнародною політичною проблемою, яка може бути вирішена позитивно в ході сучасної другої світової війни під час конфлікту з Радянським Союзом, розв'язаним хоча б під керівництвом Німеччини або західних держав».

Походження і розвиток УПА

«УПА була створена в кінці 1942р. на Волині після об'єднання різних військових груп, що були до цього належними...

...УПА прийняла основний політичний напрямок дії, який полягав у тому, щоб:-а) вести безкомпромісну боротьбу у військовому плані проти Радянського Союзу і Червоної армії; б) у політичному плані -зберегти національну субстанцію українського народу...

Чисельний склад УПА можна оцінити приблизно:

- а) в 80 тисяч - 100 тисяч бойовиків регулярної армії;
- б) цифри можливої загальної сили повстанської армії встановити неможливо. Українські дані коливаються між 400 тис. і 2 мільйонами вояків».

З листа райхсфюрера СС Генріха Гім-млера до губернатора Галичини Отто Вехтера (березень 1943 р.)

«Дорогий камраде Вехтер!

Одержав вашого листа від 4.3.1943. Фюрер дав принципову згоду на формування-утворення СС добровольчої дивізії «Галичина», її створення має пройти через такі етапи.

Після весняної сівби усі селяни, котрі повністю і в строк виконали норми задачі продовольства за 1941 і 42 роки і які повністю засіяли свої поля навесні 1942 і 43 років, мають отримати право володіння своєю землею. Ледачим селянам, а також тим, хто внаслідок недбалості не виконав зобов'язань, право володіння землею надаватися не буде. Згодом ми розповсюдимо ваш заклик до молоді Галичини з кількома поправками, які я додаю.

Я вважаю це не поліційним батальйоном, а піхотною гренадерською дивізією. Як я з вами це вже погоджував, копії, речові обози або вози, а також зимовий одяг надаватимуть населення і торгівці з Галичини. Це, певна річ, буде оплачуватись за звичайними цінами...

Гайль Гітлер
ваш Г. Гімлер»

З інформативного звіту «Постанова українського громадянства до формування Галицької дивізії»

«Інтелігенція назагал всюди позитивно.

Міська молодь позитивно...

Постава села нерівномірна. В околицях на Іцвніч від Львова назагал пасивна або виразно неприхильна...»

З листівки голови Українського Центрального комітету Володимира Кубі-йовича до українських громадян (1 серпня 1943р.)

«Український народ завжди визначався живим почуттям справедливості та правопорядку і тому ніколи не мав і не хоче мати нічого спільного зі зриводілими більшовицькими методами мордів, знущань, грабунків і нищень. Якщо цього вимагає слухна потреба, український народ вміє постояти н обороні своїх прав, але гідно і ио-лицарськи. ІДс є закон нашої національної честі, освячений кров'ю княжих дружинників, козацьких лицарів і героїв наших недавніх визвольних змагань. В ім'я цього закону осуджуйте всякі аііар-хістичпі вчинки, та б такі трапилися серед нас, тоді їхніх спрчинників ставте поза ряди української національної спільноти...»

Завдання А. Проаналізуйте документи за таким планом:

1. Мета створення УПА.
2. Причини виникнення УПА й дивізії «Галичина».
3. Спільне і відмінне між цими військовими формуваннями.
4. Соціальна база і сприйняття їх населенням.
5. Спрямування їхніх дій. 6. Загальні висновки.

Завдання Б. Ознайомтеся з документами й дайте відповідь на питання:

1. Яка мета створення УПА?
2. Що намагалися змінити лідери УПА в Україні?
3. Чи є якісь відмінності між УПА і дивізією «Галичина»?
4. Як ставилося до них населення України? Чому?
5. Кого бійці УПА вважали своїми безпосередніми ворогами? Чому?

IV етап блоку

Варіанти усного, письмового та тестового контролю знань

I. Усний контроль. Запитання:

1. Охарактеризуйте політику нацистів на окупованих територіях УРСР та визначте суть “нового порядку” встановленого нацистами.
2. В чому полягав колабораціонізм певної частини українства з окупантами? Якими мотивами вони при цьому керувались?
3. Доведіть всю трагічність панування сталінського та фашистського тоталітарних режимів для України.
4. У чому ви вбачаєте суперечливість і трагедію українського націоналістичного руху в роки війни.

II. Письмовий контроль. Запитання:

I рівень складності

I варіант

1. До яких форм та методів боротьби вдавалися учасники руху опору в Україні?
2. Що являє собою “новий порядок”? Що було його метою?

II варіант

1. Яку політику здійснювали окупанти на території України? Чи мали вони соціальну підтримку в Україні?
2. Яким був розмах оонівського підпілля в Україні і які методи використовували у боротьбі з ним?

III варіант

1. Дайте загальну характеристику руху Опору в Україні, його складових частин, їхніх цілей та завдань.
2. Що відбулося у Львові 30.06.1941р.? Як негативне ставлення нацистів до цієї події вплинуло на зміну тактики ОУН?

II рівень складності

1. Рейхскомісаром України був: Кох чи Франк?
2. Дивізія СС “Галичина” була сформована в: 1941, 1942, 1943 рр.?
3. Масове винищування населення за якою-небудь ознакою(соціальною, національною, расовою тощо): расизм, геноцид, терор.
4. Назва великої операції радянських партизанів: Український рейд, Закарпатський рейд, Карпатський рейд.
5. Зрадництво Батьківщини, співробітництво з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах: “новий порядок”, “фашистське ярмо”, “режим поневолення”.
6. Режим терору та гноблення, встановлений фашистами на окупованій території: “новий порядок”, “фашистське ярмо”, “режим поневолення”.
7. “Похідні групи” створювалися: радянськими партизанами; ОУН; німецьким командуванням.
8. Окупаційна політика в Україні здійснювалася згідно з планом: “Ост”; “Барбаросса”; “Вайс”.

Тема: Україна в 1943 – 1944рр. Україна в 1943 р.

Лекція

1. Початок вигнання окупантів з України.

Перемога радянських військ у Сталінградській битві (17 липня 1942 р. — 2 лютого 1943 р.) відіграла важливу роль у корінному переломі в ході війни. Розпочався контрнаступ РСЧА по всьому фронту. Створилися умови для вигнання загарбників з України. 18 грудня 1942 р. ворога вибито з перших українських сіл Півнівка, Морозівка, Микільське Міловського району Ворошиловградської області. 3 серпня 1943 р., після перемоги на Курській дузі (Демонструється матеріал ППЗ, розділ „Відео”, тема 1.), продовжився контрнаступ радянських військ.

Успішно діяли війська Воронежського і Степового фронтів, провівши Белгородсько-Харківську операцію. 23 серпня 1943 р. визволено Харків. Війська Центрального фронту форсували Десну і 21 вересня визволили Чернігів, частини Степового фронту 23 вересня вибили німців з Полтави. Жорстокі бої розгорнулися в Донбасі. Німецькі війська створили сильну оборону по р. Міус. У серпні 1943 р. почався її штурм. 8 вересня Червона армія здобула обласний центр Сталіно (Донецьк), до кінця вересня — весь Донбас. Радянські війська вийшли до середньої течії Дніпра на 750-кілометровому фронті. Почалася битва за Дніпро (серпень—грудень 1943 р.).

2. Втрати радянських військ.

Перемоги радянської зброї коштували великих і не завжди оправданих втрат (як правило невиправданих). Командування РСЧА майже неприховане сповідувало цинічне гасло, покладаючись на «безмежні»(?) людські ресурси СРСР: «Війна! Баби ще нарожають!». У наступаючих частинах діяли «польові військкомати», які мобілізували до війська усіх здатних тримати зброю, навіть 16-17-річних. Останніх мобілізували тоді в Україні до чверті мільйона, їх, не навчених, не обмундированих й час то неозброєних, без складання присяги, кидали у бій як «гарматне м'ясо» — нехай, мовляв, «спокутують кров'ю ганьбу перебування в окупації». Наслідком були величезні людські втрати.

Упродовж січня 1943 р.—жовтня 1944 р. загальні втрати Червоної армії становили 3 млн 492 тис. бійців і офіцерів, при цьому середньодобові втрати — 67 тис. 805 осіб. Що ж стосується незброєних українських юнаків, які ще й присяги не прийняли, а вже були кинуті у бій, то в разі загибелі вони втратами... не вважалися і офіційною статистикою радянською не враховувалися — формально вони й військовими не були, адже не встигли прийняти присяги!

3. Визволення Києва.

Кульмінацією битви за Дніпро було здобуття Києва. Сталін ухвалив: «на плечах» відступаючого противника захопити плацдарм на березі Дніпра й з ходу його форсувати, визволивши столицю УРСР до річниці жовтневого перевороту. Побудувавши міцні укріплення (так званий Східний вал) на правому березі Дніпра, німецьке командування намагалося стримати наступ РСЧА. Війська на загал долали річку без засобів підтримки піхоти — танків і важкої артилерії. Як і у 1941 —1942 рр., бракувало прикриття із повітря — «сталінських соколів», радянське командування не подбало про належне саперно-понтонне забезпечення чи хоча б елементарні засоби для переправи через потужну водну артерію. Надмірні втрати були «запрограмовані». Під ворожим вогнем пливли на правий берег хто як міг: тримаючись за колоди, дошки, порожні діжки, ящики, плащ-намети, напхані соломою. На допомогу прийшло населення придніпровських сіл, воно — на відміну від радянських армійських тиловиків — мало човни. Однак їхня кількість не була розрахована на перевезення тисяч бійців. Воїни масово тонули у холодній листопадовій воді, безпорадні під артилерійсько-кулеметним вогнем ворога.

Учасник форсування Дніпра, письменник Віктор Ас-таф'єв згадував: «Двадцять п'ять тисяч входить у воду, | а виходить на тому березі три тисячі, максимум п'ять». і Щонайменше 260 тис. життів коштував «святковий по-1 дарунок» Сталіну — здобуття Києва 6 листопада 1943 р.

О 4-й год ранку 6 листопада 1943 р. столицю України було здобуто. Похоронні команди не справлялися з похованням загиблих, тому на допомогу мобілізували місцеве населення. За успішне форсування Дніпра звання Героя Радянського Союзу отримали майже 2,5 тис. воїнів.

4. Боротьба з ворогом в тилу.

У 1943 р. партизанська боротьба в Україні досягла найвищої напруги. На кінець року кількість радянських партизанів досягла майже 60 тис. 1943 р. «червоні» партизани провели рейди по Правобережній Україні. Найвідоміший — рейд з'єднання С. Ковпака «від Путивля до Карпат» (червень—жовтень 1943 р.). У серпні—вересні 1943 р. здійснено масштабну операцію «Рейкова війна»: партизани висадили у повітря сотні кілометрів залізниці, зірвавши план посилення вермахту на Курській дузі.

У радянських партизанських загонах діяли десятки професійних розвідників, котрі добували цінну інформацію про розташування і чисельність ворожих військ, штабів, аеродромів, чисельність і пересування загонів УПА. 29 учасників радянського підпілля і партизанського руху стали Героями Радянського Союзу.

У Східній Галичині й на Волині продовжували бойові операції бійці УПА. Бойові дії велися не лише проти гітлерівців, а й проти польських загонів руху Опору, які намагалися взяти під контроль ці регіони. У міжетнічному протистоянні з поляками загинули десятки тисяч мирних мешканців цих теренів (поляків і українців).

21—25 серпня 1943 р. відбувся Третій надзвичайний збір ОУН. Організація відмовилася від попередніх тоталітарних принципів побудови. Було визнано за можливе існування інших політичних партій, проголошено, що УПА є військо не лише ОУН, а й усього українського народу. Сформульовано головне завдання УПА — боротьба проти обох тоталітарних режимів (гітлерівського та сталінського), засуджено знищення цивільного польського населення.

5. Внесок українців у перемогу над нацизмом.

Наслідки евакуації попервах здавалися жахливими й непоправними: рівень виробництва у провідних галузях промисловості різко впав.

1941—1942 рр. національний дохід СРСР зменшився на 34 %, промислові потужності — на 38 %, вдвічі зменшилася валова продукція промисловості. Діюча армія певний час майже не отримувала танків, літаків... Частково їх замінила техніка, яку СРСР одержував у перших партіях ленд-лізу — від союзників по Антигітлерівській коаліції — США та Великої Британії.

Однак поступово становище поліпшувалося. Цьому сприяли, по-перше, економічно грамотні рішення щодо розміщення евакуйованих продуктивних сил та фахівців і, по-друге, безпрецедентні трудові зусилля.

Економіку врятували самі трудівники, які працювали неймовірно тяжко, до нестями. Інтенсифікація праці перетнула межу не лише дозволеного, а й ймовірного.

Без відпусток та вихідних днів, без права звільнитися з роботи разом з місцевими працівниками трудилися робітники, інженери й техніки харківських тракторного, дизельного, турбінного, київських суднобудівного «Ленінська кузня», машинобудівного «Більшовик», Криворізького металургійного та інших заводів, евакуйованих з України. Люди по 12—14 годин щодня стояли біля верстатів, доменних печей, прокатних станів. Матеріального заохочення практично не було, за моральне правила віра в перемогу над ворогом зовнішнім, після чого, мовляв, і внутрішні негаразди (репресії, знуцання влади, низький рівень життя) будуть подолані і жити нарешті «стане краще, стане веселіше»). Гасло «Все для фронту, все для перемоги!» відбивало душевний настрій і патріотичні устремління робітництва, селянства, інтелігенції.

Вагомим був внесок у перемогу мільйонів в'язнів ГУЛАГу. В'язні забезпечували сировиною металургію, спорудили майже 700 великих оборонних підприємств, а самі вмирали тисячами, перебуваючи на становищі рабів. Табори охороняли значні сили військ НКВС, яких гостро потребував фронт.

Страждання війни торкнулися не всіх. Партійно-радянська номенклатура, особливо тилових районів, захоплювалася «самозабезпеченням». Письменниця М. Шагінян після відвідин тилових міст сказала: «Обкоми, райкоми обжираються, жеруть пайки робітників, а робітники голодують, ходять, як тіні, втомлені, виснажені...». Справді: кому війна, а кому мати рідна...

Про ефективність радянської оборонної економіки свідчить порівняння її показників з здобутками Німеччини.

Протягом усієї війни Німеччина виробляла сталі, електроенергії та вугілля у 1,5—2 рази більше, ніж СРСР. Але на кожні 100 німецьких літаків вироблялося 170 радянських. І якщо німецька промисловість продукувала щомісяця 1450 танків, то з воріт заводів Уралу виходило за той самий час 2000 бойових машин.

Україна на завершальному етапі війни (1944—1945)

1. Визволення Правобережної України у першій половині 1944 р. Корсунь-Шевченківська битва.

Наприкінці грудня 1943 р. розпочався наступ на всій території України — у бій йшли чотири Українських та 1-й Білоруський фронти.

У січні 1944 р. Радянська армія розпочала визволення Правобережної України.

У ході Корсунь-Шевченківської операції (24 січня— 17 лютого 1944 р.) 1-м (генерал армії М. Ватутін) та 2-м (генерал армії І. Конєв) Українськими фронтами оточено й знищено 10 німецьких дивізій, здобуто Житомир, Кіровоград, Луцьк, Кривий Ріг; у березні-квітні 1944 р. — Херсон, Вінницю, Чернівці, Одесу, Миколаїв. У березні 1944 р. 2-й Український фронт вийшов на державний кордон з союзницею Німеччини Румунією. Бойові дії перенесено на її територію. 27 липня 1944 р. радянські війська здобули Львів.

Під час наступу на Правобережній Україні Радянська армія просунулася на 200—400 км. З її виходом до Одеси і Миколаєва створилися сприятливі умови для розгрому кримського угруповання ворога.

2.. Кримська наступальна операція. Сталінський геноцид у Криму.

8 квітня—12 травня 1944 р. війська 4-го Українського фронту (генерал армії Ф. Толбухін), Окремої Приморської армії (генерал армії А. Єрьоменко) за підтримки Чорноморського флоту (віце-адмірал П. Октябрьський) та Азовської військової флотилії (контр-адмірал С. Горшков) провели Кримську операцію. Було ліквідовано 200-тисячне угруповання вермахту й здобуто Крим.

Невдовзі радянське керівництво безпідставно обвинуватило у державній зраді весь кримськотатарський народ, який (238,5 тис. осіб) за рішенням Держкомітету оборони (Сталіна) від 18 травня 1944 р. депортували (Пояснення поняття „депортація” учні отримують за допомогою „Словника” компакт-дису, що виводиться вчителем на монітори робочих комп’ютерів учнів.) у Середню Азію. В ході виселення та першого року проживання майже половина кримських татар загинула. Пізніше з України вивезли усе грецьке, вірменське та болгарське населення.

3. Бойові дії в другій половині 1944 р.

Під час Львівсько-Сандомирської операції (13 липня—29 серпня 1944 р.) військами 1-го Українського фронту визволено територію Прикарпаття з містами Львів, Перемишль, Станіслав (Івано-Франківськ). Була визволена територія УРСР у кордонах на кінець 1939 р.

20—29 серпня 1944 р. військами 2-го та 3-го Українських фронтів проведено Ясько-Кишинівську операцію. В її результаті визволено Молдавську РСР та Ізмаїльську область УРСР.

У ході Східнокарпатської операції (8 вересня—28 жовтня 1944 р.) військами 1-го та 4-го (генерал армії І. Петров) Українських фронтів визволено Закарпаття, завершилося визволення всієї етнічної української території. 27 жовтня здобуто Ужгород, а 28 жовтня 1944 р. — останній населений пункт Закарпатської України. Вся територія сучасної

України була очищена від ворога. Вперше за багато століть усі українці опинилися в межах однієї держави.

З 9 вересня по 28 жовтня 1944 р. у ході Карпато-Ужгородської операції, що була складовою Східнокарпатської операції, війська 4-го Українського фронту за підтримки 2-го Українського фронту подолали Східні Карпати, вийшли на Середньодунайську рівнину і правобережжя Тиси, надавши допомогу повсталому народу Словаччини. Перемога в операції забезпечила наступ радянських військ у напрямку на Будапешт.

4. Завершальний етап боротьби у тилу.

На початку 1944 р. радянських партизанів об'єднано в 1-шу Українську партизанську дивізію ім. Ковпака під командуванням П. Вершигори. У 1944 р. партизани здійснювали рейди в тил вермахту та на території, контрольовані УПА.

Під час здобуття РСЧА території України УПА перестає боротися з нацистами, вважаючи їх режим тимчасовим. Розуміючи, що на зміну німецькій окупації прийде радянська, упівці спрямовують удари проти Радянської армії та червоних партизанів.

У першій половині 1944 р. проти УПА кинули 1-шу Українську партизанську дивізію та підрозділи НКВС. До середини 1945 р. загинуло понад 90 тис. повстанців. Водночас УПА ліквідувало щонайменше 30 тис. радянських активістів різних рангів та енкаведистів. У боротьбі з УПА влада застосувала звичні провока-тивні методи, масові репресії й депортації. До 1951 р. з краю виселили 200 тис. осіб. Збройна боротьба УПА на Західній Україні тривала до 1951—1952 рр.

У липні 1944 р. заходами ОУН (б) утворено Українську головну визвольну раду (УГВР). Головною метою УГВР було керівництво національно-визвольним рухом в Україні та відродження її незалежності. Головну увагу Рада зосереджувала на організації воєнних дій.

5. Втрати України в роки війни.

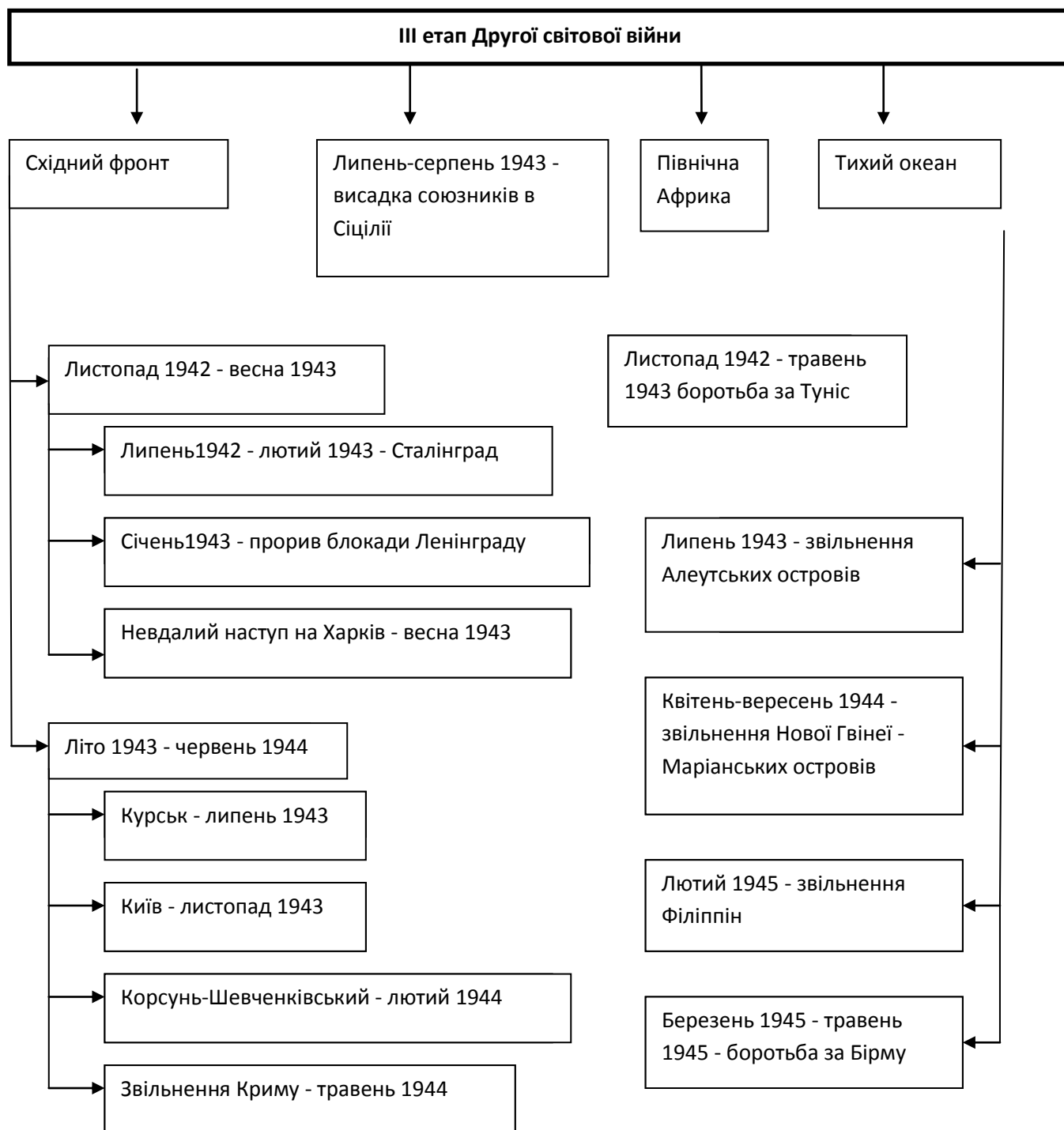
9 травня 1945 р. в СРСР відзначалося закінчення Великої Вітчизняної війни.

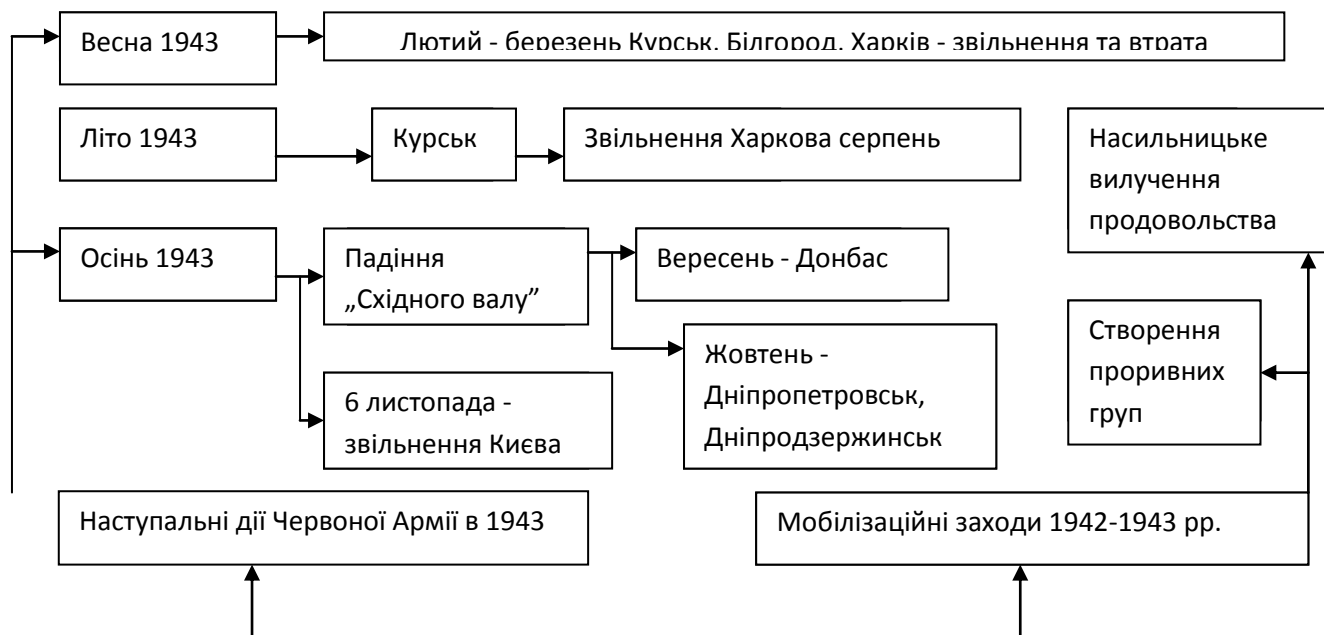
Народ України зробив вагомий внесок у розгром нацистської Німеччини. Він дав РСЧА щонайменше 4—6 млн чол. Понад 2 тис. українців стали Героями Радянського Союзу, 32 особи — двічі Героями, а льотчик І. Кожедуб — тричі Героєм. З 15 фронтів, що діяли в період війни, більш ніж половину очолювали маршали та генерали — етнічні українці (А. Єрьоменко, С. Тимошенко, Р. Малиновський, Р. Черняхівський, П. Рибалко, К. Москаленко).

На території України діяли понад 50 тис. партизанів, близько двох тисяч загонів і груп, підпільні організації, загони УПА. Вагомий внесок України у створення матеріально-технічної бази перемоги над Німеччиною. У складі Радянської армії воювали понад 7 млн громадян України, з них загинули понад 3 млн. ОУН втратила 18—20 тис. членів, УПА — близько 57 тис. У зоні окупації загинули 5,5 млн осіб (3,9 млн цивільних, решта — військовополонені). Разом з загиблими на фронтах це становить близько 8 млн, або 16,7 % довоєнного населення України. Разом з депортованими, емігрантами, тими, хто не повернувся з евакуації, втрати досягають 14,5 млн осіб. Нацисти знищили в Україні близько 1 млн євреїв.

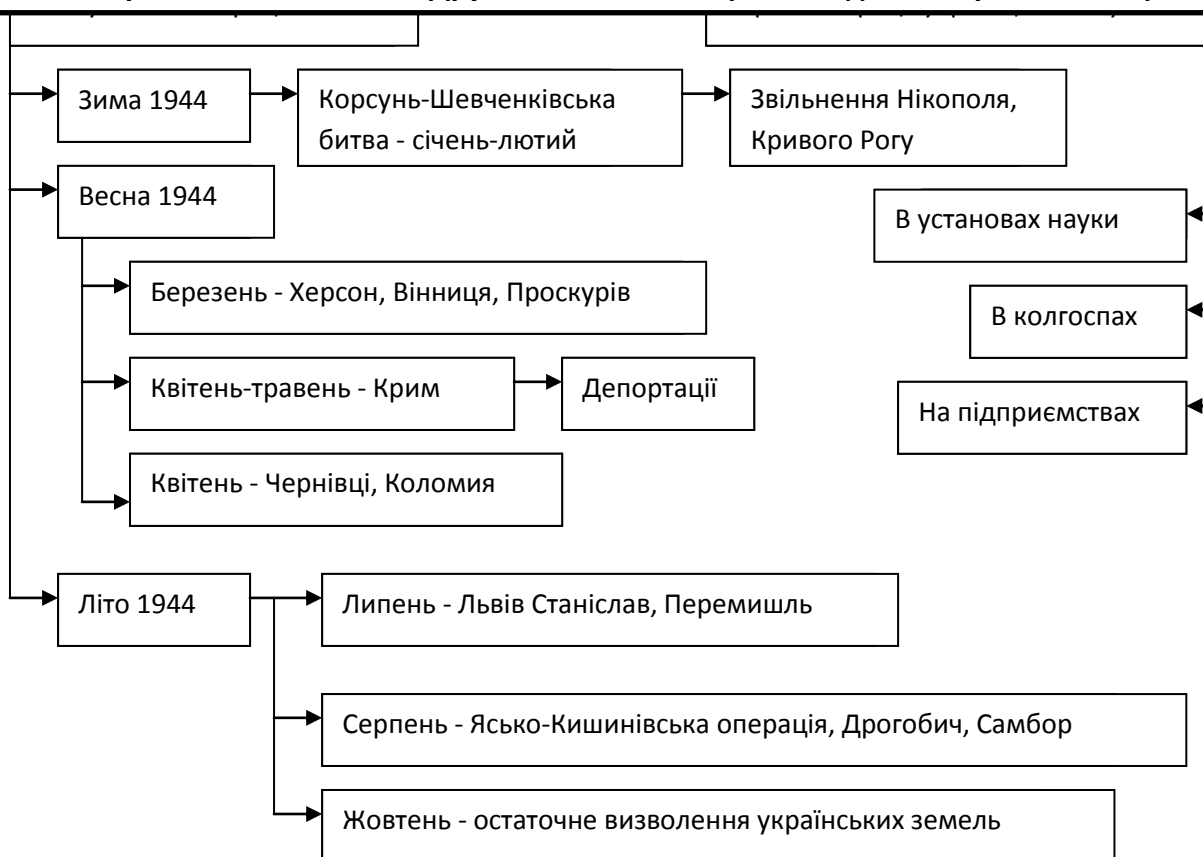
На руїни перетворилися 714 міст і селищ міського типу, понад 28 тис. сіл України (понад 250 з них були спалені дощенту), 16,5 тис. промислових підприємств, 18 тис. лікувальних установ, майже 33 тис. колгоспів, радгоспів, МТС. Без даху над головою залишилося 10 млн осіб. В Україні залишилося лише 19 % довоєнної кількості підприємств.

Прямі матеріальні збитки, завдані господарству України, становили 285 млрд крб., що вп'ятеро перевищує асигнування УРСР на нове будівництво упродовж трьох довоєнних п'ятирічок. Загальна сума втрат населення й господарства України — майже 1,2 трлн крб..

Україна на III і IV етапах Другої світової війни (листопад 1942 - травень 1945)

Технологічна картка

Етапи блоку	Завдання	Форми роботи	Що повинен знати і вміти учень
I	Лекція. Скласти план лекцій. Виділити основні моменти з розповіді вчителя	Лекція з елементами бесіди	Вміти характеризувати бойові дії в 1943 – 1944 рр. Зрозуміти причини перемоги українського народу.
II	<p>1. Чим визначалася політика радянської влади на визволених від гітлерівців територіях України?</p> <p>2. Дайте оцінку мобілізаційним заходам радянського режиму в Україні в 1942 – 1943 рр.</p> <p>3. Назвіть основні наступальні операції Червоної армії 1944 р.</p> <p>4. Які зміни сталися в розвитку партизанського руху на Правобережжі в 1944 р.?</p>	<p>Робота з підручником.</p> <p>1. ст. 35</p> <p>2. ст. 36 - 37</p> <p>3. ст. 47 - 49</p> <p>4. ст. 50</p>	Розвивати вміння працювати з підручником, історичними джерелами, усвідомити, що в результаті блискуче проведених операції територію України було звільнено в жовтні 1944 р.
III	<p>Робота в групах.</p> <p>I група. У чому ви вбачаєте суперечливість і трагедію діяльності ОУН-УПА в роки війни?</p>	<p>Використайте</p> <p>I група – ст. 42 – 43 підручника</p>	Розвивати вміння розглядати історичні явища в конкретно історичних умовах, вміння аналізувати. Усвідомити роль українського народу в перемозі над фашизмом.

	<p>II група. Чому УПА і радянські партизани не змогли домовитися про спільні дії?</p> <p>III група. У чому полягає суперечливість проблеми колабораціонізму в роки Другої світової війни в Україні?</p> <p>IV група. Хто переміг у цій війні – воїн чи працівник тилу?</p>	<p>II група – документ № 1, 2 на ст. 45 – 46</p> <p>III група – ст. 51 підручника</p> <p>IV група – розробити питання для експрес-інтерв'ю</p>	
IV	Тестові завдання	Усно	Вміти давати аргументовані відповіді, робити висновки.
Д/з	<p>Опрацювати текст підручника.</p> <p>Додатково О. Субтельний „Україна. Історія”.</p>		Вміти давати аналіз і оцінку історичним подіям на Україні; працювати з додатковою літературою.

IV етап блоку

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

I рівень складності

1. Як розгортався процес визволення України від фашистів?
2. Схарактеризуйте боротьбу між силами УПА та НКВС: причини та результати, методи сторін.

II рівень складності

1. Коли вперше після свого відступу радянські війська знову вступили на територію України?
2. Визволення України вели такі фронти:
3. Першими форсували Дніпро частини:
4. Генерал Рибалко командував ... , яка першою вийшла на рубіж ...
5. Столицю України місто Київ було звільнено від окупації:
3 листопада, 6 листопада, 9 листопада 1943 року?
6. Воїни якої європейської країни брали участь у звільненні Києва:
Польщі, Чехословаччини, Франції?
7. По лінії р. Нарва – Псков – Орша – Гомель – р. Сож – р. Дніпро – р. Молочна проходила лінія оборони:
8. 13 армією командував генерал М. Пухов: ТАК чи НІ?
9. Сьогодні ... років від дня визволення України від фашизму.
10. „Сталінградом на Дніпрі” називають операцію:
Київську, Корсунь-Шевченківську, Львівсько-Сандомирську?

Тема: Культура України в роки війни. Втрати України в роки війни.

Лекція

1. Освіта, наука й засоби масової інформації України в роки війни. Більшість науково-дослідних установ та вузів України було евакуйовано на схід СРСР. Вчені інститутів АН УРСР опинилися на Уралі і впродовж 1941—1944 рр. працювали в м. Уфі (Башкирія). Розвивалися насамперед прикладні науки, пов'язані з виробництвом зброї та бойової техніки. Завдяки передовим технологіям, розробленим колективом Інституту електрозварювання АН УРСР на чолі з академіком Є. О. Патонем (Учитель виводить на екран фото Є.О. Патона. Учням пропонується познайомитися з його політичним портретом, що дається у розділі компакт-диску „Персони”) було налагоджено масове виробництво танків Т-34. 1 березня 1943 р. Президія Верховної Ради СРСР присвоїла академіку Є.О. Патону звання Героя Соціалістичної Праці. Досягнення українських учених у медицині (хірургія, травматологія, фармація, терапія та ін.) врятували життя мільйонам поранених, попередили поширення епідемій (Вчитель активізує розділ „Документи” ППЗ.)

Науковці-гуманітарії також працювали на перемогу, формуючи радянську патріотичну свідомість. 1942 р. в Уфі Інститутом історії України видано «Нариси історії України».

Книга донесла до масового читача знання, поширення яких до війни перебувало під заборонаю: про ратні подвиги українського козацтва та його провідників, «славних лицарів козацьких» — Петра Сагайдачного, Івана Сірка, Максима Кривоноса, Івана Гонти та ін. Зацікавлена в експлуатації патріотичних почуттів українців, сталінська адміністрація навіть «реабілітувала» Богдана Хмельницького — «зрадник українського народу», який «запродав Україну царсько-боярській Москві» (оцінки довоєнної радянської історіографії), перетворився на народного героя. 1943 р., напередодні визволення території УРСР, було засновано орден Богдана Хмельницького.

Більшість з 70 евакуйованих вузів УРСР перебували у середньоазіатських республіках. 1942 р. у м. Кзил-Орда (Казахстан) розпочав роботу Об'єднаний

український університет (викладачі й студенти Харківського і Київського університетів), а в м. Байрам-Алі (Туркменія) — Одеський університет.

В цей же час в Україні окупанти заборонили діяльність усіх шкіл, а також вузів, наукових, культосвітніх організацій. Школи, гімназії, духовні семінарії працювали лише в Галичині, де тиск окупаційного режиму був трохи слабшим. Тут також у 1941—1944 рр. працювали осередки товариства «Просвіта». На окупованих територіях, в тому числі у Харкові й Києві, виходило (під контролем німців) близько 100 газет українською мовою.

Війна завдала непоправних збитків і втрат українській науці та освітянській справі. Знищені або були пограбовані майже усі школи, бібліотеки, музеї, архіви. Частина евакуйованих з території УРСР мистецьких творів, рукописів, рідкісних видань, колекцій та ін. й донині залишається в «евакуації», прикрашаючи зали музеїв та мистецьких галерей Росії.

2. Література і мистецтво. Напад гітлерівської Німеччини на СРСР більшість представників української творчої інтелігенції сприйняла з великим болем і бажанням відстояти рідну землю від ворога.

Внеском діячів культури України у боротьбу із загарбниками стали патріотичні вірші П. Тичини (Учитель виводить на екран фото П. Тичини та знайомить учнів з його біографією.), М. Рильського (Учитель виводить на екран фото М. Рильського та знайомить учнів з його біографією.), М. Бажана (Учитель виводить на екран фото М. Бажана та знайомить учнів з його біографією.), Л. Первомайського. Поезія першою відгукнулася на пекучі запити дня, ставши виразником незламності народного духу. Вірші-клятви і заклики нерідко підхоплювалися в народі, ставали бойовими маршами і похідними піснями. Було створено також зразки інтимної лірики.

Евакуйовані з України театральні трупи ставили спектаклі, виступали у складі фронтових концертних бригад. У 1943 р. було створено такий відомий згодом колектив як Український народний хор під керуванням Григорія Верьовки. Літератори були військовими кореспондентами — 109 членів СПУ

перебували на фронті, їхні твори друкувалися журналами «Українська література», «Україна», «Перець», що видавалися в Уфі. Великими тиражами випускалися твори Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, М. Коцюбинського. За роки війни українською мовою видано 900 назв книжок.

У січні 1944 р. Й. Сталін піддав брутальній критиці «антиленінські помилки» й «націоналістичні перекручення» в кіноповісті О. Довженка (Учитель виводить на екран фото П. Тичини та знайомить учнів з його біографією.) «Україна в огні». Кремлівський диктатор відчув загрозу у зрослому в роки війни почутті патріотизму, людської гідності й самоповаги, що культивувалися українськими митцями й письменниками.

На окупованій території центром українського культурного життя залишався Львів. Тут діяв оперний театр. У Києві створення двох театрів закінчилося їх закриттям. Упродовж 1941—1944 рр. у Львові відбулося п'ять виставок образотворчого мистецтва. Тут також діяло Українське видавництво, виходив місячник «Наші дні». В окупованих містах України лишилося чимало яскравих представників культурно-мистецького світу: письменник Іван Багряний (Учитель виводить на екран фото І. Багряного та знайомить учнів з його біографією.), якого радянська влада піддала репресіям як «куркульського поета», у 1944 р. видав роман «Звіролови»; поет Тодось Осмачка, котрий від репресій врятувався лише симуляцією божевілля; актор розчавленого сталінськими репресіями театру «Березіль» Йосип Гірняк; сестри Лесі Українки — Ольга та Ісидора, які до війни перебували на засланні, та ін.

У перший же день війни під бомбами у Львові загинули літератори О. Гаврилюк та С. Тудор. Видатного оперного співака, народного артиста України Михайла Донця у липні 1941 р. стратили енкаведисти. Заарештована 20 липня 1941 р., дочка видатного вітчизняного драматурга і прозаїка М. Старицького — письменниця Л. Старицька-Черняхівська — була вислана до Акмолинська й по дорозі померла. Письменник І. Муратов у 1941 р. на фронті потрапив у полон. Багато його колег, серед них К. Герасименко, М. Шпак та ін., полягли в боях, воюючи в рядах РСЧА. Як вояки УПА загинули лікар і поет Ю. Липа, художник Н. Хасевич. Видатні художники, брати Кричевські, які перебували в окупації, після війни пішли різними шляхами: Федір залишився на Батьківщині, а Василь опинився на Заході.

Втрати України в роки війни.

9 травня 1945 р. в СРСР відзначалося закінчення Великої Вітчизняної війни.

Народ України зробив вагомий внесок у розгром нацистської Німеччини. Він дав РСЧА щонайменше 4—6 млн чол. Понад 2 тис. українців стали Героями Радянського Союзу, 32 особи — двічі Героями, а льотчик І. Кожедуб — тричі Героєм. З 15 фронтів, що діяли в період війни, більш ніж половину очолювали маршали та генерали — етнічні українці (А. Єрмоєнко, С. Тимошенко, Р. Малиновський, Р. Черняхівський, П. Рибалко, К. Москаленко).

На території України діяли понад 50 тис. партизанів, близько двох тисяч загонів і груп, підпільні організації, загони УПА. Вагомий внесок України у створення матеріально-технічної бази перемоги над Німеччиною. У складі Радянської армії воювали понад 7 млн громадян України, з них загинули понад 3 млн. ОУН втратила 18—20 тис. членів, УПА — близько 57 тис. У зоні окупації загинули 5,5 млн осіб (3,9 млн цивільних, решта — військовополонені). Разом з загиблими на фронтах це становить близько 8 млн, або 16,7 % довоєнного населення України. Разом з депортованими, емігрантами, тими, хто не повернувся з евакуації, втрати досягають 14,5 млн осіб. Нацисти знищили в Україні близько 1 млн євреїв.

На руїни перетворилися 714 міст і селищ міського типу, понад 28 тис. сіл України (понад 250 з них були спалені дощенту), 16,5 тис. промислових підприємств, 18 тис. лікувальних установ, майже 33 тис. колгоспів, радгоспів, МТС. Без даху над головою залишилося 10 млн осіб. В Україні залишилося лише 19 % довоєнної кількості підприємств.

Прямі матеріальні збитки, завдані господарству України, становили

285 млрд крб., що вп'ятеро перевищує асигнування УРСР на нове будівництво упродовж трьох довоєнних п'ятирічок. Загальна сума втрат населення й господарства України — майже 1,2 трлн крб. Культура України в роки війни

Опорна схема

На окупованих територіях	Галузі культури	На території СРСР
<p>- Дозвіл створювати початкові та професійні школи</p> <p>- В перші місяці окупації відкрилися ВУЗи, але вже з грудня 1941 були заборонені</p>	Освіта	<p>70 евакуйованих ВУЗів готували спеціалістів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - з 1942 в Казахстані об'єднаний Київський і Харківський університет; - Одеський університет в Туркменії; - Київський індустріальний інститут в Ташкенті
<p>Спроби поновити УАН в Києві зазнала невдачі, діяли окремі наукові установи</p>	Наука	<ul style="list-style-type: none"> - Президія УАН та більшість наукових установ в Уфі - Наука на допомогу фронту: <ul style="list-style-type: none"> - Інститут зварювання АН УРРС – зварювання корпусів Т-34; - група академіка М. Доброхотова – нові методи виплавки броньованої сталі; - лікарі – Стражеско, Філатов, Палладін; - Інститут клінічної фізіології АН УРСР під керівництвом О.

		Богомольця
- Діячі літератури і мистецтва в організаціях Руху Опору; - О. Теліга, О. Ольжич	Література	- М. Бажан, П. Тичина, М. Рильський, В. Сосюра, О. Довженко, О. Корнійчук; - агітаційні фронтові групи письменників (А. Головка, В. Сосюра, А. Малишка, М. Стельмах)
в Києві, Харкові, Дніпропетровську, Станіславі, відкриті українські драматичні театри	Театр і кіно	- евакуйовані українські театри відряджали на фронт понад 100 концертних бригад - Київська і Одеська кіностудії в Середній Азії – нові пропагандистські стрічки: „Олександр Пархоменко”, „Як гартувалася сталь”, „Партизани в степах України”; - 1943 – О. Довженко - кіноповість „Україна в огні”
понад 115 україномовних періодичних видань	Засоби масової інформації	Радіостанції ім. Т.Г. Шевченка з Саратова та „Радянська Україна” з Москви – трансляції на Україну

Етапи блоку	Завдання	Форми роботи	Що повинен знати і вміти учень
I	Лекція. Скласти план лекцій. Виділити основні моменти з розповіді вчителя	Лекція з елементами бесіди	Зрозуміти, яким був внесок української творчої інтелігенції у перемогу над фашизмом
II	<p>1. У якому стані в роки війни перебувала народна освіта?</p> <p>2. Який вклад у перемогу над фашизмом зробили українські вчені?</p> <p>3. Які видатні твори українських митців були створені в роки війни?</p> <p>4. Які зміни у церковному житті відбулися на Україні в роки війни?</p>	<p>Робота з підручником.</p> <p>1. ст. 61; документ № 1 на ст. 66</p> <p>2. ст. 62</p> <p>3. ст. 63 – 64</p> <p>4. ст. 65</p>	Розвивати вміння працювати з підручником, історичними джерелами, усвідомити, що тяжкі роки війни не припинили культурний розвиток України.
III	1. Скласти таблицю: „Внесок українських діячів культури в перемогу над фашизмом”.	Робота з підручником 1. Опрацювати ст. 62 – 64	Вміти робити узагальнення, складати таблицю, брати участь у дискусії.

	2. Дискусія на тему: „Чи справді війна мала трагічний вплив на культурне життя України?”	2. Використайте матеріал § 9, § 3.	
IV	Тестові завдання	Індивідуальна робота над завданнями. Використати завдання компакт-диску	Вміти давати аргументовані відповіді, робити висновки.
Д/з	Опрацювати текст підручника. Додатково О. Субтельний „Україна. Історія”.		Вміти давати аналіз і оцінку історичним подіям на Україні; працювати з додатковою літературою.

Блок узагальнення і систематизації знань

ХІД БЛОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ . ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Індивідуальні завдання.

Картка № 1

1. Які наслідки мали масові репресії в Червоній Армії напередодні війни?
2. Коли було створено УПА?
3. Оборона якого міста була тривалішою — Одеси чи Севастополя?

Картка № 2

1. Які причини поразки Червоної Армії на початковому етапі війни?
2. Коли було визволено Крим від гітлерівських загарбників?
3. Які фронти Радянської Армії були перетворені на I, II, III, IV Українські фронти?

Картка № 3

1. Які заходи з організації оборони України були здійснені?
2. Чому ворогу все ж вдалося захопити Україну?
Коли було остаточно звільнено Україну?
3. По завершенню визволення України від гітлерівських загарбників УПА припинила чи продовжила свою діяльність?

Картка № 4

1. Розкрийте причини розгортання радянського руху Опору. Схарактеризуйте етапи його розвитку.
2. Коли було звільнено Київ?
3. Яку операцію по визволенню України називають «Другим Сталінградом»?

Картка № 5

1. Схарактеризуйте «битву за Дніпро». Етапи. Героїзм бійців Червоної Армії. Підсумки.

2. Де відбулась перша танкова битва на радянсько-фашистському фронті?

3. Хто очолив Український штаб партизанського руху?

Тести

Варіант 1

1. До складу УРСР у 1939—1940 рр. увійшли:

- а) Галичина, Волинь, Закерзоння;
- б) Східна Галичина, Західна Волинь, Буковина;
- в) Галичина, Північна Буковина, Волинь, Полісся;
- г) Східна Галичина, Західна Волинь, Північна Буковина, частина Бессарабії.

2. «Визвольний похід» Червоної Армії розпочався:

- а) 23 серпня 1939 р.; в) 17 вересня 1939 р.
- б) 1 вересня 1939 р.;

3. Які фронти були утворені радянським командуванням на території України після нападу Німеччини на СРСР?

- а) Центральний і Південний;
- б) Південно-Західний і Південний;
- в) Західний і Південно-Західний; Південний і Український.

4. Командуючим німецькою групою армій «Південь» був:

- а) Кох; в) Рундштедт;
- б) Кейтель; г) Йодль.

5. Запровадження в Україні воєнного стану на початку війни передбачало:

- а) переведення всіх підприємств на випуск воєнної продукції;
- б) запровадження загальної військової повинності;

в) надання військовій владі надзвичайних повноважень, передачу всіх судових справ до військових трибуналів, масові арешти всіх підозрілих;

г) проходження всіма військовозобов'язаними військової підготовки.

6. Київ було захоплено:

а) у серпні 1941 р.; в) у жовтні 1941 р.

б) у вересні 1941 р.;

7. Український штаб партизанського руху було утворено:

а) 1941р.; в) 1943 р.

б) 1942р.;

8. Нацисти не ліквідували колгоспи в Україні, тому що:

а) українські селяни відмовлялись виходити з колгоспів;

б) колгоспи дали змогу максимально вилучати продовольчі ресурси з українського села;

в) сталінський і нацистський режими мали спільну природу.

9. На території України окупаційним режимом було утворено:

а) Галицько-Буковинське генерал-губернаторство;

б) дистрикт «Галичина»;

в) рейхскомісаріат «Україна»;

г) Трансільванію;

д) Трансністрію.

10. «Другим Сталінградом» називають:

а) Корсунь-Шевченківську операцію;

б) визволення Криму;

в) форсування Дніпра.

11. Мета, що об'єднувала дві течії в рухові Опору в Україні:

а) вигнання окупантів з території України;

б) проголошення незалежності України;

в) відновлення радянського ладу.

12. Територію України остаточно було звільнено від нацистських окупантів:

- а) 1943р.; в) 1945р. б) 1944р.;

Варіант 2

1. Поставте події у хронологічній послідовності.

Битва за Дніпро

1. Танкова битва в районі Луцьк—Броди—Рівне—Дубно
2. Оборона Одеси
3. Барвінківська операція
4. Звільнення Лівобережної України.

2. Дивізію СС «Галичина» було сформовано:

- а) 1941р.; в) 1943р.;
- б) 1942р.; г) 1944р.

3. Починаючи з 1944 р. ОУН—УПА головним ворогом вважала:

- а) Німеччину; в) США та Англію.
- б) Радянський Союз;

4. Евакуація великих промислових об'єктів з України:

- а) була проведена організовано і вчасно;
- б) була проведена частково;
- в) не вдалося здійснити; оскільки наступ ворога був стрімким.

5. Уряд Української держави після проголошення Акту відновлення

очолив:

- а) С. Бандера; в) Р. Шухевич.
- б) Я. Стецько;

6. Нові методи виплавки броньованої сталі розробили українські

вчені на чолі:

- а) з М. Доброхотовим; в) з М. Стражеско.
- б) з Є. Патоном;

7. Масовий розстріл населення переважно єврейської національності в Києві відбувся:
- а) у Бабиному Яру; в) у Дарницькому таборі.
 - б) у Сирецькому таборі;
8. Кінострічка О. Довженка «Україна в огні»:
- а) була відзначена на міжнародному кінофестивалі;
 - б) була відзначена сталінською премією;
 - в) була піддана жорстокій критиці з боку Сталіна;
 - г) була здана на спеціальне зберігання.
9. Українська головна визвольна рада (УГВР) була утворена:
- а) 1941р.; в) 1943р.;
 - б) 1942р.; г) 1944р.
10. Окупаційна політика в Україні здійснювалась згідно з планом:
- а) «Ост»; в) «Вайс».
 - б) «Барбаросса»;
11. Радянські війська якого фронту були оточені, частково знищені й взяті в полон на схід від Києва восени 1941 р.?
- а) Західного; в) Південного.
 - б) Південно-Західного;
12. Територія УРСР була остаточно окупована гітлерівськими військами:
- а) 1941р.; в) 1943р.
 - б) 1942р.;

Варіант 3

1. Договір про дружбу кордони між Німеччиною та СРСР було укладено:
- а) 23 серпня 1939 р.; в) 22 червня 1941 р.
 - б) 28 вересня 1939р.;
2. Політика радянізації західноукраїнських земель включає в себе:

- а) націоналізацію; в) масові репресії.
- б) індустріалізацію;
- 3. План нападу Німеччини на СРСР мав кодову назву:
 - а) «Ост»; в) «Вайс».
 - б) «Барбаросса»;
- 4. Які дві події збіглися в часі?
 - а) «Акт проголошення відновлення Української держави»;
 - б) створення Українського штабу партизанського руху;
 - в) створення Державного Комітету Оборони (ДКО);
 - г) захоплення фашистами Києва.
- 5. Згідно з планом нападу Німеччини на СРСР на територію України мала здійснювати наступ група армій:
 - а) «Південь»; в) «Північна Україна».
 - б) «Південна Україна»;
- 6. Оборона Одеси радянськими військами тривала протягом:
 - а) 73 днів; в) 250 днів.
 - б) 36 днів;
- 7. Харківська і Кримська операції радянських військ навесні 1942 р. завершилися:
 - а) розгромом гітлерівських військ;
 - б) поразкою радянських військ;
 - в) стабілізацією фронту.
- 8. «Похідні групи» створювалися:
 - а) радянськими партизанами;
 - б) ОУН;
 - в) німецьким командуванням.
- 9. Рейхскомісаріат «Україна» очолив:
 - а) Розенберг; в) Гіммлер;
 - б) Кох; г) Франк.
- 10. «Східним валом» називалися:

- а) німецькі укріплені позиції уздовж Дніпра;
 - б) радянські укріплення уздовж старого кордону (1939 р.);
 - в) радянські укріплення уздовж Дніпра.
11. Київ було звільнено:
- а) 6 жовтня 1943 р.; в) 25 жовтня 1943 р.
 - б) 6 листопада 1943 р.;
12. На території України в 1944 р. відбулися воєнні операції:
- а) «Кільце»; е) «Цитадель»;
 - б) Корсунь-Шевченківська; є) Керченсько-Феодосійська;
 - в) Битва за Дніпро; ж) Одеська;'
 - г) Львівсько-Сандомирівська; з) Проскурівсько-Чернівецьк
 - д) «Багратіон»;

Варіант 4

1. Колаборанти — це особи, що:
- а) приймали участь у підпільному рухові;
 - б) співробітничали з окупантами;
 - в) вели боротьбу з партизанами.
2. Нові методи автоматичного зварювання броньованих листів розробили українські вчені на чолі:
- а) з М. Доброхотовим; в) з М. Стражеско.
 - б) з Є. Патоном;
3. Днем перемоги у Великій Вітчизняній війні вважається:
- а) 8 травня 1945 р.; в) 2 вересня 1945 р.
 - б) 9 травня 1945 р.;
4. Вся повнота влади в Радянському Союзі під час війни належала
- а) Й. Сталіну;
 - б) Ставці Головного Командування;
 - в) Державному Комітету Оборони.
5. Винаходи українських вчених, що сприяли розробці й вдосконаленню зброї для Червоної Армії:

- а) система автоматичного зварювання;
 - б) створення атомної зброї;
 - в) винайдення радіолокації.
6. Голокост — це:
- а) політика дискримінації щодо євреїв на окупованій території;
 - б) політика з «обмеження» чисельності єврейського населення;
 - в) масове знищення євреїв на окупованих гітлерівцями територіях.
7. До складу створеної 1940р. Молдавської РСР увійшли землі:
- а) Буковини; в) Придністров'я.
 - б) Південної Бессарабії;
8. Оборона Севастополя тривала:
- а) 72 дні; в) 250 днів.
 - б) 100 днів;
9. Надзвичайний Великий збір ОУН(Б) відбувся:
- а) 1942р.; в) 1944р.
 - б) 1943р.;
10. Плацдарм, з якого розпочався наступ, який завершився визволенням Києва:
- а) Барвінківській виступ; в) Букринський плацдарм.
 - б) Лютіжський плацдарм;
11. Офіційною датою завершення вигнання нацистських військ з території України вважається:
- а) 8 жовтня 1944 р.; в) 28 жовтня 1944 р.
 - б) 14 жовтня 1944 р.
12. Українська греко-католицька церква в роки війни:
- а) підтримувала «новий порядок»;
 - б) заперечувала «новий порядок» і вела посильну боротьбу;
 - в) зайняла нейтральну позицію.

III. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти чайнворд до теми.

Історичний диктант

Варіант 1

1. Чи було ліквідовано Українську греко-католицьку церкву (УГКЦ) після входження Галичини до складу УРСР у 1939 р.?
2. Перед нападом Німеччини на СРСР гітлерівські війська чисельністю та озброєнням переважали радянські, так чи ні?
3. У формуванні батальйонів «Нахтігаль» і «Роланд» брали участь ОУН(Б) чи ОУН(М)?
4. Чи був успішним партизанський і підпільний рух у 1941 р.?
5. Гітлерівський окупаційний режим отримав назву...
6. Між якими державами було поділено українські землі після їх окупації гітлерівцями та їх союзниками?
7. Громадян СРСР, яких вивозилися на примусові роботи до Німеччини, називали...
8. Хто був Головнокомандуючим УПА?
9. Чи дозволяли гітлерівці відкривати на окупованій території України вищі навчальні заклади?
10. Назвіть міста-герої, що розташовані на території України.
11. Які фронти Радянської Армії були перетворені на I, II, III, IV Українські фронти?
12. У поданому переліку зайвий:
 - а) В. Сосюра; в) П. Тичина;
 - б) О. Теліга; г) М. Рильський.

Варіант 2

1. Коли було підписано пакт Молотова—Ріббентропа?
2. Вступ радянських військ 17 вересня 1939 р. на територію Польщі більшість українського населення сприйняла позитивно чи негативно?

3.Поразка радянських військ на початку Великої Вітчизняної війни була зумовлена серйозними прорахунками в питаннях озброєння армії, формування її командного складу, дислокації військ, так чи ні?

4.У наступі німецьких військ в Україні брали участь війська союзників Німеччини...

5.Акт відновлення української держави було проголошено...

6.Які течії існували в антигітлерівському русі Опору на території України?

7.У формуванні УПА провідну роль відіграла ОУН(Б) чи ОУН(М)?

8.До складу яких країн входили українські землі напередодні Другої світової війни?

9.Назвіть прізвища командирів (не менше трьох) найбільших радянських партизанських загонів, з'єднань, що діяли в Україні.

10.Хто з українців став тричі Героєм Радянського Союзу?

11.Які людські втрати України в роки Другої світової війни?

12.Коли відновила свою роботу в Києві АН УРСР?

Запитання для бесіди.

1. Який вплив на подальший хід Другої світової війни мала героїчна оборона Києва, Одеси, Севастополя?
2. Який внесок воїнів-українців у перемогу над ворогом?
3. Чи можна було запобігти поразці Червоної Армії на початку радянсько-німецької війни?
4. Яку еволюцію пройшов радянський партизанський рух у 1941—1944 рр.?
5. Яку еволюцію пройшов націоналістичний партизанський і підпільний рух за роки війни?
6. З якою метою створювалися «похідні групи»?
7. Схарактеризуйте розвиток культури на окупованих територіях.
8. Чому радянська влада організувала депортацію представників національних меншин Криму?
9. З якою метою радянські партизанські з'єднання здійснювали рейди в західні райони України?
10. Дайте оцінку Акту відновлення української держави від 30 червня 1941 р.
11. У чому полягає суперечливість проблеми колабораціонізму в роки Другої світової війни в Україні?